



Minna Ikonen

## **HANKINTOJEN JA POISTOJEN VAIKUTUS AINEISTON KIERTOON**

Tarkastelussa Haukiputaan, Kaakkurin, Karjasillan, Kaijonharjun, Kiimingin, Maikkulan, Myllyojan ja Oulunsalon lähikirjastot.

## **HANKINTOJEN JA POISTOJEN VAIKUTUS AINEISTON KIERTOON**

Tarkastelussa Haukiputaan, Kaakkurin, Karjasillan, Kaijonharjun, Kiimingin, Maikkulan, Myllyojan ja Oulunsalon lähikirjastot.

Minna Ikonen  
Opinnäytetyö  
Syksy 2013  
Kirjasto- ja tietopalvelun koulutus-  
ohjelma  
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

## TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu  
Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

---

Tekijä: Minna Ikonen

Opinnäytetyön nimi: Hankintojen ja poistojen vaikutus aineiston kiertoon: Tarkastelussa Haukiputaan, Kaakkurin, Karjasillan, Kaijonharjun, Kiimingin, Maikkulan, Myllyojan ja Oulunsalon lähikirjastot.

Työn ohjaaja: Ulla Virranniemi

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Syksy 2013

Sivumäärä: 44 + 2

---

Opinnäytetyön tilaaja oli Oulun kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto. Työn tarkoituksena oli tutkia vaikuttavatko hankinnat ja poistot aineiston kiertoon. Tutkimuksen kohteena olivat historian YKL-luokat 92.88, 99.1 sekä 99.13. Aineiston pienuuden vuoksi tutkimusta laajennettiin ja mukaan otettiin myös yleinen historia YKL-luokka 9. Lisäksi tarkasteltiin alueen asukkaiden ikärakenteen vaikutusta lainaukseen.

Työn teoriaosuudessa tarkastellaan kokoelmatyötä ja sen merkitystä yleisesti. Kokoelmatyön prosessin teoreettisen tarkastelun pääpaino on Evansin mallissa. Kokoelmatyön lisäksi teoriaosuudessa käsitellään arviointia ja sen merkitystä kirjastolle sekä kirjaston kokoelmatyölle. Empiirisessä osuudessa käytetyt tunnusluvut on saatu PallasPro tilasto-ohjelmasta. Lukujen avulla vertaillaan sekä muutoksia kirjastojen omissa kokoelmissa ja aineistokierrossa että kirjastojen välisiä eroja.

Tutkimusaineisto oli pieni eikä varmaa tulosta hankintojen tai poistojen vaikutuksesta aineistokiertoon voitu tällä tutkimuksella osoittaa. Tutkimus antaa viitteitä siitä, että säännöllisellä kokoelmatyöllä saavutetaan tuore kokoelma, jolla myös on kysyntää. Tutkimusta voi käyttää pohjana laajempaan tutkimukseen, jossa huomioidaan paremmin asiakkaat sekä aineiston käyttö kirjastoissa.

---

Asiasanat:

*kirjastot, kokoelmat, kokoelmatyö*

## ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences  
Degree Programme in Library and Information Services

---

Author: Minna Ikonen

Title of thesis: The effect of acquisitions and removals on the circulation: As a subject of the examination Haukipudas, Kaakkuri, Karjasilta, Kajonharju, Kiiminki, Maikkula, Myllyoja and Oulunsalo branch libraries

Supervisor: Ulla Virranniemi

Term and year when the thesis was submitted: Autumn 2013

Number of pages: 44 + 2

---

This thesis was commissioned by Oulu City Library. The purpose of this thesis was to examine if acquisitions or removals effect the circulation. The subjects of the study were Finnish Public Libraries Classification System - PLC history classes 92.88, 99.1 and 99.13. As the original sampling was too small, the study was extended to include also the General history class 9. Furthermore, the impact of the age of the residents in the area on the circulation was examined.

In the theoretical part of the thesis collection work and its significance are generally examined. Most of the theoretical part deals with collection work and so called Evans model. In addition to the collection work the theoretical part also deals with evaluation and its significance for library and collection work.

The indicators that have been used in an empiric part have been obtained from the PallasPro statistics program. Differences between libraries and changes in collections and circulation in the individual library were examined with the help of these indicators.

Research material was small and therefore the results of this thesis weren't accurate. Although it was not possible to point out the connection between acquisitions and removals on the circulation, the survey gives some reference of the importance of regular collection work. The collection that has been well taken care of is fresh, and its circulation is good. This study can give basic information for more in-depth research.

---

Keywords: Libraries, Collection, Collection work

## SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	KOKOELMATYÖ.....	8
2.1	Kokoelmatyö yleisesti.....	8
2.2	Kokoelmatyön prosessi.....	10
3	ARVIOINNIN MERKITYS.....	14
4	HISTORIA-AINEISTON KOKOELMAT, KOKOELMAMUUTOKSET SEKÄ AINEISTON LAINAUS.....	16
4.1	Tutkimusaineiston keruu ja työstäminen.....	16
4.2	Historia-aineiston muutokset tutkittavissa kirjastoissa.....	17
4.3	Kokoelman muutosten ja lainauskierron vertailua tutkittavien kirjastojen välillä.....	22
4.4	Kokoelman muutokset ja lainauskierto luokittain.....	26
4.5	Tarkempi analyysi aineiston hankinnoista, poistoista ja lainauskierrosta vuosina 2011 ja 2012.....	30
5	ASIAKKAIDEN IKÄRAKENNE JA KOKOELMIEN KÄYTTÖ.....	35
6	YHTEENVETO.....	39
7	POHDINTA.....	41
	LÄHTEET.....	42
	LIITTEET.....	45

# 1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia miten aineiston hankinta ja poistot vaikuttavat kokoelmien kokoon ja kiertoon eli lainaukseen. Kirjastolaki (904/1998) edellyttää kirjastoilta jatkuvaa toiminnan arviointia. Niukkenevat resurssit aiheuttavat omalta osaltaan toiminnan arvioinnin tarvetta. Kokoelmien koon ja aineiston kierron tarkkailu ovat yksinkertaisia tapoja suorittaa arviointia.

Työn teoriaosuudessa käsitellään kokoelmatyötä yleisesti sekä arviointia ja sen merkitystä kirjaston toiminnalle. Kokoelmatyön tarkastelussa pääpaino on niin sanotussa Evansin mallissa. Empiirisessä osassa kohteena olevien kirjastojen toimintaa on tutkittu PallasPro -tilasto-ohjelmasta saatujen tunnuslukujen avulla. Tunnuslukuja käsiteltiin excell-ohjelmalla.

Opinnäytetyön tilaajana on ollut Oulun kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto. Tutkimuksen kohteeksi valikoitui kirjaston kahdeksan suurinta lähikirjastoa eli Haukiputaan, Kaakkurin, Kaijonharjun, Karjasillan, Kiimingin, Maikkulan, Myllyojan ja Oulunsalon kirjastot. Tutkittavia kirjastoja valittaessa huomioitiin vuoden 2013 alussa voimaan astunut kuntaliitos (Oulun kaupunki 2013b), ja se, että mukaan haluttiin kolme entistä kunnankirjastoa. Tutkittava aineisto on valittu toimeksiantajan ehdotuksesta. Aineisto kerättiin PallasPro tilasto-ohjelman kautta.

Tarkoituksena oli tutkia yleisten kirjastojen luokitusjärjestelmän (YKL) luokkia 92.882 (Pohjois-Pohjanmaa, historia), 99.1 (elämäkerrat, muistelmat) sekä 99.139 (sotamuistelmat). PallasPro tilasto-ohjelman rajallisuuden takia tarkastelun kohteeksi vaihtuivat YKL-luokat 92.88 (Pohjanmaa, historia), 99.1 (elämäkerrat, muistelmat) ja 99.13 (yhteiskuntaelämän, kasvatuksen ja maanpuolustuksen edustajat, elämäkerrat, muistelmat). Tutkimuksen alkuvaiheessa selvisi, että tutkittavat luokat ovat kappalemääriltään niin pieniä, ettei pelkästään niiden avulla saada mielekästä tutkimusta tehtyä. Tutkittavien alaluokkien pienuuden vuoksi tarkasteluun otettiin myös pääluokka 9 (historia).

Tilastoja haluttiin mahdollisimman pitkältä ajalta, mutta aineiston yhdenmukainen saatavuus asetti takarajan vuoteen 2007. Vähimmäistoiveena oli etsiä tunnusluvut vuosilta 2008 ja 2011. Yksittäiset vuodet eivät kuitenkaan antaneet mitään järkevää tulosta, joten tarkastelu kohdistettiin vuosiin 2008 – 2012. Tutkittava aineisto rajattiin aikuisten kirjoihin, vertailuaineistona käytettiin

tutkittavien kirjastojen koko kirjakokoelmaa sekä tietokirjakokoelmaa. Haukiputaan kirjaston ja Oulunsalon kirjaston osalta huomioitiin myös varastoaineisto. Kiimingin kirjaston osalta tilastot olivat hyvin rajalliset, sillä Kiimingin kunta oli säästösyistä aiemmin perunut tilasto-ohjelman oston. Kiiminki on mukana vain niiltä osin kuin tietoa on saatavissa.

Tutkimus on kvantitatiivinen ja se tehtiin pääosin tilastollisin menetelmin. Aineistosta tutkittiin kokoelman kokoa sekä aineistohankinnan ja poistojen vaikutusta kokoelman aineiston kiertoon. Tavoitteena oli selvittää onko kokoelman koolla yhteyttä lainausmääriin, miten hankinnat ja poistot vaikuttavat lainausmääriin sekä vaikuttaako asiakaskunta ja sen ikärakenne lainausmääriin. Koska mukana on entisiä kunnankirjastoja, huomioitiin niiden osalta myös varastointi ja sen merkitys. Tutkimuksen edetessä kävi selväksi, että vuosittainen vertailu ei tuottanut järkevää tulosta. Erot tutkittavien vuosien välillä olivat vähäiset ja muutokset olivat satunnaisia. Tutkimuksen painopistettä muutettiin historian pääluokkaan (9) ja vertailua tehtiin kirjastojen välillä. Tilaajan toiveesta tarkasteltiin myös tutkittavien kirjastojen asiakkaiden ikärakenteen vaikutusta tutkittavan aineiston kiertoon.

Lopussa on lyhyt yhteenveto tutkimuksen tuloksista sekä tutkimuksen ongelmista. Lisäksi esitetään työn aikana esille nousseita ajatuksia siitä, miten tutkimusta voitaisiin laajentaa tai mitä muuta ja miten voitaisiin tutkia.

## 2 KOKOELMATYÖ

### 2.1 Kokoelmatyö yleisesti

Kokoelmatyötä voidaan ajatella kahdesta eri näkökulmasta, joko päivittäin tehtävänä työnä tai yleisenä pohdintana kokoelman luonteesta. Tavallisimmin kokoelmatyö mielletään päivittäin tehtäväksi työksi aineiston parissa. Tämä päivittäinen työskentely pitää sisällään konkreettisen aineiston kunnan tarkastelun, hyllyjen järjestyksen ja siisteyden ylläpidon, mahdolliset poistot ja siirrot sekä päätöksiä siitä onko aineisto korjattavissa vai täytyykö se poistaa. Käytännön kokoelmatyöhön voidaan lukea myös aineiston käsittelynopeus palautustilanteissa eli milloin palautettu aineisto on käynyt prosessin läpi ja on jälleen uudelleen lainattavissa. Lisäksi käytännön kokoelmatyötä ovat päivittäiset tilanteet aineistoa haettaessa, onko aineisto siellä missä sen pitäisi olla vai onko kokoelman hoitamisessa siltä osin puutteita. Kaikille toimijoille käytännön rutiinit ovat selvillä, mutta niiden rationaalisuus ei. Käytännön työskentelyssä ei useinkaan ajatella onko toiminta järkevää vai pitäisikö sitä muuttaa, asiat vain tehdään samoin kuin aina ennenkin on tehty. Muutoksia tehtäessä keskitytään lähinnä prosesseihin. Kokoelmatyön luonnetta pohdittaessa huomioidaan myös asiakkaat ja heidän näkemyksensä. Tarkastelussa kiinnitetään huomio aineiston järjestelytapaan ja saatavuuteen eli siihen, löytääkö asiakas tarvitsemansa aineiston vai onko kirjaston käyttämä järjestelytapa jopa este aineiston löytymiselle. On hyvä tiedostaa, että perinteinen kirjaston järjestelylogiikka ei aina vastaa asiakkaiden tapaa etsiä tietoa. (Wilén 2007, 18.)

Kokoelmatyöstä on useita erilaisia määritelmiä, jotka ovat samantapaisia, mutta joiden painotuksissa on eroja. Kokoelmatyön teoreettisten mallien luominen on helppoa, mutta niiden käytännön toteutus on vaikeaa, eikä teorioiden konkreettisia vaikutuksia ole todennettu. Siksi onkin epävarmaa voiko kokoelmien kehittämistä opettaa ja onko tuolla opetuksella mitään merkitystä. (sama, 11.)

Kokoelmien kehittäminen ei ole yksiselitteinen käsite, vaan se voidaan ymmärtää eri tavoin. Usein kokoelmien kehittäminen ymmärretään aineiston valintana ja hankintana. Kokoelmien kehittämisohjelma ja hankintaohjelma mielletään samaksi asiaksi, tällöin puhutaan pelkästään aineiston hankinnasta. (sama, 8 – 9.) Kokoelmien kehittämisessä ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon kaikki asiaan vaikuttavat tekijät, kuten esimerkiksi kirjaston ja sen kokoelmien tavoitteet

ja tarkoitus, asiakkaiden tiedontarpeet ja tavat etsiä tietoa sekä saatavana olevat aineistot. Huomioitavia seikkoja on niin paljon, että käytännössä kaiken huomioiminen on vaikeaa, ellei mahdotonta, eikä kukaan pysty hallitsemaan kaikkia asiaan vaikuttavia seikkoja. Kokoelmien kehittämisessä ohjeistus on vain suuntaa antavaa, sillä tarkkaa tulkintaa ohjeista on vaikeaa tehdä. (Wilén 2007, 15.)

Kokoelmatyö ja valintaperusteet on hyvä suunnitella yhtenäisiksi. Kirjattujen kokoelmatyöohjeiden merkitys korostuu suuremmissa kirjastoissa. Eri toimipisteiden kokoelmatyössä yhteiset periaatteet helpottavat koko kirjastolaitoksen toimintaa ja painopisteitä voidaan kehittää kunkin kirjastopisteen asiakaskunta huomioiden. Kun valintatyötä tekee usea eri henkilö, on yhteisten suuntaviivojen merkitys tärkeä. Yksityiskohtaista sanelupolitiikkaa ei kuitenkaan ole järkevä tehdä. Kokoelmapoliittista ohjetta tehtäessä on hyvä huomioida eri toimipisteiden olemassa oleva kokoelma ja sen kautta määrittää kehitystarpeet. Kirjastojen määrärahat ja niiden niukkuus pakottavat harkitsemaan aineistovalintaan. Myös tilat ja usein niiden ahtaus asettavat rajat aineistojen hankinnalle. Tätä ongelmaa pyritään ratkaisemaan karsimalla. (Sareslahti 1986, 78 – 79.) Näiden näkökulmien lisäksi tulee ottaa huomioon asiakkaat, yhteistyökumppanit ja muut kirjaston ulkopuoliset tahot. Asiakkaiden hankintaehdotukset, henkilökunnan asiakaspalvelussa havaitsemat tarpeet sekä hiljainen tieto ja kokemus omasta asiakaskunnasta ovat tärkeä, kirjoittamaton osa kokoelmatyötä.

Nykyisin kokoelmien hoitoon ja muodostukseen vaikuttavat seikat ovat useilta osin muutostilassa. Lisäksi kokoelmapolitiikan käsitteitä on vaikeaa muuttaa käytännön työssä toimiviksi. Kokoelmien kehittämisessä voidaan kuitenkin käyttää teoreettista tietoa, kokemusta ja intuitiota. Pelkkä teoreettinen näkemys on huono vaihtoehto kokoelmatyöhön. Kokoelmat muodostuvat erilaisiksi riippuen siitä, painottuuko työskentelyssä teoria, kokemus vai intuitio. (Wilén 2007, 16 – 17.) Kokoelmien kehittämisessä pitäisi huomioida kaikki potentiaalinen tiedontarve. Käytännössä kuitenkin kehittämisen apuvälineenä voidaan käyttää vain arvioita, joita saadaan esimerkiksi käyttötilastojen perusteella. Käyttäjätilastot antavat tietoa aktiivikäytöstä, mutta niistä ei pystytä päättämään potentiaalista tarvetta tai kokoelman paikan päällä tapahtuvaa käyttöä. (sama, 24.)

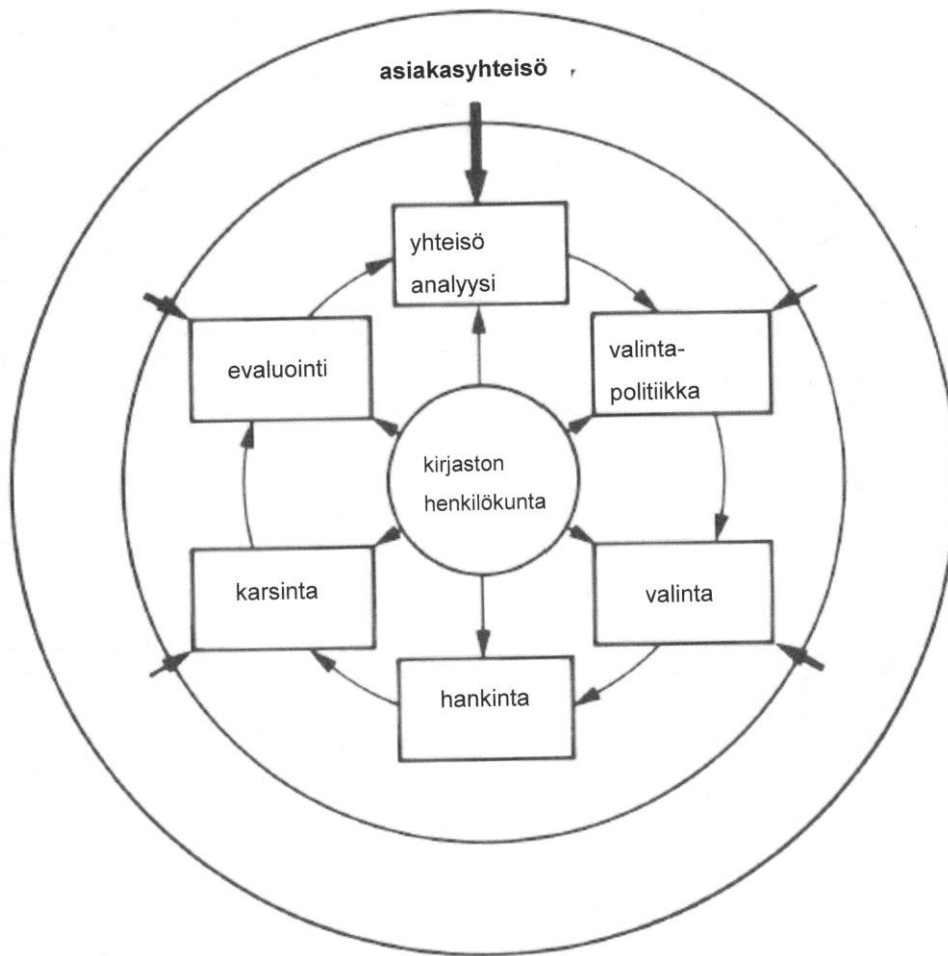
Kokoelmatyön suurin ongelma eivät ole hankinnat tai poistot, vaan se mitä kokoelmassa on ja miten kokoelman sisältö avataan asiakkaille. Kirjaston järjestelylogiikka ei välttämättä avaudu asiaan perehtymättömälle. (Perälä 1990, 48 - 49.) Kuten edellä todettiin, usein kirjaston järjestys ei palvele niinkään asiakkaita, vaan kirjasto on järjestetty lähinnä henkilökunnan näkökulmasta

järkevällä tavalla. Tällöin tärkeintä on siis se, että virkailija löytää tarvittavan tiedon. Hyvinä mielekkään kirjastotoiminnan mittareina käytetään lainauslukuja ja tietopalvelun määrää. Näiden mittareiden merkitystä voidaan silti kyseenalaistaa. Onko palvelu onnistunut, jos asiakas joutuu lainaamaan useita teoksia löytääkseen haluamansa tiedon? (Raivio 1990, 43.)

Asiakkaille tulee olla käytössä monipuolinen, ajantasainen ja uudistuva kokoelma, jossa on oltava syvyyttä. Hyvä kokoelma on monipuolinen, käyttöarvonsa säilyttävä ja hyvin järjestetty. Kirjasto mahdollistaa asiakkailleen henkisen perintömme käytön sekä tiedon ja kulttuurin saatavuuden. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 47.) Kokoelmien muodostamisessa on huomioitava asiakaskunta, sen ikä-, koulutus- ja kielirakenne. Tasokas ja uusiutuva kokoelma muodostuu hankintojen ja poistojen suhteesta, joiden tulisi olla tasapainossa. Sekä poistojen että hankintojen osuus vuosittain tulisi olla 8 prosenttia kokoelmasta. (sama, 49 – 50.)

## **2.2 Kokoelmatyön prosessi**

Kirjaston kokoelma on jatkuvasti muuttuva. Kokoelma muodostuu prosessissa, jonka osia ovat esimerkiksi hankinta, poistot, varastointi ja yleinen järjestäminen. Kokoelmatyöhön vaikuttavat aina saatavilla oleva kirjallisuus sekä kirjaston näkemys asiakkaidensa tarpeesta. (Hypén 2006, 11.) Evansin (1987, 14) mukaan kokoelmien kehittäminen lähtee yhteisön tarpeesta (kuvio 1).



KUVIO 1. Kokoelmien kehittämisprosessi. Evans 1987, 14.

Kokoelmien kehittämisen lähtökohtana on yhteisö, jota kirjasto palvelee. Sekä aktiiviset käyttäjät että mahdolliset käyttäjät on huomioitava kokoelmia kehitettäessä. (Evans 1987, 14.) Hyvä kokoelmatyö tarvitsee tietoa palveltavasta yhteisöstä. Kaikkea tietoa on vaikeaa saada ja hallita, mutta kokoelmatyö on sitä helpompaa, mitä enemmän asiakkaista pystytään kertomaan. Laaja tieto auttaa luomaan mahdollisimman hyvin palvelevan kokoelman, vaikka kaikkiin yksityiskohtaisiin tarpeisiin ei aina voitaisikaan vastata. Käytettävissä olevat varat ovat rajalliset ja laajalla tiedolla voidaan vaikuttaa hyvän kokoelman muodostamiseen. (sama, 26.) Kokoelmapolitiikalla saadaan henkilökunnalle suuntaviivat kokoelman heikkouksien korjaamiseen ja vahuuksien säilyttämiseen. Hyvä kokoelmapolitiikka perustuu tietoon kokoelmien heikkouksista ja vahuuksista, palveltavasta yhteisöstä ja käytettävissä olevista resursseista. (sama, 65 – 66.)

Kokoelmien kehittämisen ydintoiminto on valinta. Kokoelman muodostuminen riippuu valitsijasta ja hänen painotuksistaan (Wilén 2007, 65). Aineiston valinta on aina subjektiivista, mutta siinä on huomioitava kirjaston tyyppi, politiikka ja palveltava yhteisö (Evans 1987, 103). Valinnassa on huomioitava kokoelman tarpeet, käytettävissä olevat varat ja se, miten varat jaetaan eri aineistolajien kesken. Useimmiten valinta nojautuu kustantajien julkaisemiin listoihin ja esitteisiin. (sama, 108.) Valinta on taloudellista tasapainoilua olemassa olevan kysynnän ja mahdollisten tulevaisuuden tarpeiden välillä. Kysyntään vastaaminen tukee olemassa olevaa kokoelmaprofiilia, mutta samalla kokoelman uudistuminen voi olla heikkoa. Ongelmaan ei ole yksiselitteistä ratkaisua, vaan jokaisen kirjaston on itse päätettävä painopisteensä. (Wilén 2007, 68 – 69.)

Yleisten kirjastojen valintakäytännöt vaihtelevat, koska kirjastojen asiakaskunta voi olla hyvin erilaista. Asiakaskunnan heterogeenisyys on kuitenkin yhteistä kaikille yleisille kirjastoille. Tavallisesti taloudelliset realiteetit pakottavat painottamaan tiettyjä seikkoja, jotka nousevat määrääviksi tekijöiksi valintaperusteissa. Kokoelman kasvua rajoittaa tilanpuute, jota pyritään helpottamaan vanhentuneen aineiston poistamisella. (Evans 1987, 113.) Yleisissä kirjastoissa valinnan ongelmat ja painotukset ovat erilaisia riippuen kirjaston koosta. Suuremmilla kirjastoilla huomiota vaativat erityisesti aineiston nopea saatavuus ja hankinnan koordinointi eri toimipisteiden kesken. Pienemmillä kirjastoilla sen sijaan ongelmat ovat lähinnä taloudellisia: mistä saada aikaa ja rahaa hankintojen tekemiseen. Asiakaskunnan laajuus vaikuttaa hankintoihin, sillä materiaalia on löydyttävä niin lapsille kuin aikuisillekin. Lisäksi tulee ottaa huomioon se, että aineistossa on oltava eritasoisille tiedontarvitsijoille tietokirjallisuutta sekä monenlaisille lukijoille kaunokirjallisuutta. (sama, 114 – 115.)

Hankinta prosessina sisältää useita erilaisia vaiheita ja ne vaihtelevat jonkin verran eri kirjastoissa. Yleensä kuitenkin tavoitteena on hankkia aineisto mahdollisimman nopeasti, tarkasti, yksinkertaisesti sekä edullisesti. Lisäksi hankintaosaston on pidettävä läheiset ja toimivat välit sekä kirjaston osastojen että aineiston toimittajien kanssa. (Evans 1987, 214.) Hankintapolitiikka on henkilökunnan keskustelun väline, se ylläpitää kokoelmatyön jatkuvuutta ja palvelee muita toimintoja. Se voi olla johtamisen suunnitteluväline, asiakkaiden tiedonlähde ja sen avulla voidaan avata kirjaston tarkoitusta päättäjille. (Spiller 1986, 15.)

Kokoelmapolitiikka määrittää myös aineiston karsintaa eli poistoja. Mikäli karsintaa ei tehdä, tulee väistämättä eteen ongelmia tilojen kanssa. Poistoja tehtäessä on muistettava kirjaston kokoelmapolitiikka ja tavoitteet. Yleisissä kirjastoissa kysyntä osaltaan määrittää aineiston

karsintaa. Tavallisesti varastoihin laitetaan kaksoiskappaleita ja vähän kysyttyä aineistoa. Yleisen kirjaston kokoelmien pitäisi uusiutua noin kymmenen vuoden välein, mutta todellisuudessa näin ei kuitenkaan tapahdu. Tavallisimmin varastoja on suurissa kunnankirjastoissa, koska myös varastoinnin kulut täytyy huomioida. (Evans 1987, 292 – 203). Varastoihin siirretään vähän kiertävän aineiston sekä kaksoiskappaleiden lisäksi myös huonokuntoista sekä sisällöltään vanhentunutta aineistoa, varsinkin jos uutta ei ole saatavilla. Usein varastoidaan myös sesonkiaineistoa (esimerkiksi joulukirjat). Lisäksi varastoissa voi olla vanhempaa arvokasta materiaalia. (Huttunen 2011, 83 – 84.) Huttusen (2011, 84 – 85) tutkimuksessa kävi ilmi, että varastoaineistoa kysytään melko vähän. Oman kirjaston ulkopuolelta kysyntä on vielä vähäisempää. Vähäisestä kysynnästä huolimatta omia varastoja pidettiin tärkeänä (Huttunen 2011, 87).

Karsintaa pitäisi tehdä tilan säästämiseksi, saatavuuden parantamiseksi, rahan säästämiseksi ja jotta saataisiin tilaa uudelle materiaalille (Evans 1987, 295). Tärkein este poistamiselle on psykologinen, sitä ei haluta tehdä sillä pelätään virheitä. Usein selityksenä poistojen välttämiseksi on ajanpuute. (sama, 297.) Karsinnan on oltava yhteydessä muuhun kokoelmatyöhön, eikä sitä tehdä hetkessä (sama, 299). Poistaminen on työlästä ja huonosti tehtynä se voi johtaa pahoihin virheisiin. Tulevaisuuden mahdolliset tarpeet johtavat säilytysstrategiaan, karsinnan sijaan kirjastot pyrkivät säilyttämään aineistoa. Psykologisten esteiden lisäksi poistotyöhön vaikuttavat kirjaston tarkoitus, poistojen kustannukset, tarvittava henkilökunta, käytettävissä oleva hyllytila ja kaukolainauksen mahdollisuudet. (Spiller 1986, 126.)

Evansin (1987, 310) mukaan evaluoinnilla eli arvioinnilla täydennetään kokoelmatyön ympyrää. Arviointia voidaan määrittää useilla eri tavoilla, mutta se sisältää sekä laadullisia että tilastollisia elementtejä. Nykyisin saadaan helposti tilastollista tietoa, mutta arviointityössä tarvitaan myös asiaan perehtyneen henkilön asiantuntemusta.

Sareslahden (1986, 22) mukaan Evansin mallin ansio on siinä, että sen ansiosta kokoelmatyötä voidaan tarkastella jatkuvana prosessina, jota myös jatkuvasti arvioidaan. Mallissa kokoelmatyö ymmärretään vuorovaikutukseksi kirjaston ja sen palvelemaan yhteisön välillä.

### 3 ARVIOINNIN MERKITYS

Toiminnan tehokkuuteen ja asiakaslähtöisyyteen tähtäävä toimintakulttuuri aiheutti 1990-luvulla laatu- ja toimintojärjestelmäjohtamisen yleistymisen. Samaan aikaan syntyi digitaalisia toimintaympäristöjä, eikä kirjasto enää ollut ainut dokumenttien säilyttäjä ja jakaja. Euroopan unioniin liittyminen muutti lainsäädäntöä kansallisesta kansainväliseksi. (Juntunen & Saarti 2012, 98 – 99.) Tämä aiheutti tarpeen luoda menetelmiä, joilla itse voitaisiin arvioida omaa toimintaa (Kekki 1999, 183).

Arviointia on tehtävä kirjastotoiminnan kehittämiseksi. Arviointi on jatkuva prosessi, joka kiertää arvioinnista toteutukseen ja jälleen uudelleenarviointiin. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010, 27 – 28.) Kirjastolaki (904/1998) velvoittaa kunnat arvioimaan kirjasto- ja tietopalveluja. Opetusministeriö päättää arvioinnista, jolla pyritään parantamaan kirjaston palveluja sekä tukemaan niiden kehittymistä.

Arvioinnin tulisi olla kirjaston jokapäiväistä toimintaa, ja sen tarkoituksena tulisi aina olla toiminnan ja palvelujen kehittäminen. Itsearviointi on arvioinnin tärkein taso, ja asiakaslähtöisyys on siinä tärkeintä. (Lovio 1999, 189.) Kirjaston toimintaa arvioidaan tavallisesti lainausmäärillä, kävijämäärillä, kokoelman koolla sekä lainan kustannuksilla. Näillä tiedoilla saadaan kirjaston koon tunnuslukuja sekä vertailukelpoista tietoa eri vuosien toiminnasta. Kokoelmien arviointi on siis osa kirjaston kokonaisarviointia. (Kortelainen 2013.) Arviointia tehdään sekä kuntalaisia että päättäjiä varten (Granö-Suomalainen & Lahtinen 2002, 9; Kekki 1999, 183). Arvioinnilla seurataan tavoitteiden toteutumista, mutta se on myös väline toiminnan kehittämiseen ja päätösten tekoon. Samalla kun arvioinnilla halutaan kehittää seurantaa, sen avulla myös suunnitellaan ja seurataan toimintaa. (Granö-Suomalainen & Lahtinen 2002, 9; Juntunen & Saarti 2012, 115.)

Arvioimalla pyritään osoittamaan onko jokin asia hyvin tai huonosti. Yksiselitteistä määritelmää arvioinnille ei ole. Arviointiin tarvitaan kriteerit, joilla päätelmät voidaan tehdä. (Granö-Suomalainen & Lahtinen 2002, 10.) Kun arviointia tehdään systemaattisesti, voidaan myös ottaa käyttöön toimintaa kuvaavia indikaattoreita. Indikaattorien avulla voidaan syvemmin tarkastella muuttujia ja niiden suhteita esimerkiksi miten aukioloajat vaikuttavat lainaukseen. Systemaattisella arvioinnilla voidaan tulkita asioita. Vaarana tulkinnessa on, että pitäydytään vain

helppoissa numeerisissa arvioissa eikä huomioida kaikkia seikkoja. (Granö-Suomalainen & Lahtinen 2002, 14 – 15.) Arvioinnissa on huomioitava laajasti eri näkökulmia, jotta saadaan tarpeeksi laaja kokonaiskuva tuloksista (sama, 13). Arviointi on kirjastolle mahdollisuus, jos osataan käyttää ja kehittää olemassa olevaa tietoa. Pelkkä tilastojen tarkastelu ei ole riittävää arviointia, numeeristen tilastojen lisäksi myös sisällöntuntemus on tärkeää. Arvioinnissa on oltava itse mukana, sitä ei kannata ulkoistaa, sillä kirjastolla itsellään on tarvittava sisällöntuntemus. (Kekki 1999, 183.)

Arviointitietoa tulisi kerätä mahdollisimman monipuolisesti ja luoda oma kriteeristö, jonka pohjalta arviointia tehdään. Itseohjautuvuus on tärkeä osa arviointia ja itsearviointin ensimmäinen asia on tavoitteiden määrittely. Toiminnan onnistumista peilataan näihin tavoitteisiin. Arvioinnin tulee olla jatkuvaa ja säännöllistä sekä perustua tosiasioihin, sillä tulosten täytyy olla vertailtavissa. Keskeiset arvioinnin tulokset täytyy julkistaa, eli arvioinnin tulee olla avointa. (Lovio 1999, 190.) Arvioinnin toteuttaminen on kirjaston itsensä määriteltävissä. Kirjasto päättää oman toimintansa kannalta keskeisimmät mittarit, joiden avulla toimintaa seurataan. (Juntunen & Saarti 2012, 117 – 118.)

Arviointi toimii johtamisen välineenä. Sen avulla saadaan selville vahvuudet ja heikkoudet. Arvioinnin avulla ei ole tarkoitus kaivella negatiivisia asioita. (Kangasvieri 2002, 3.) Ajatus toiminnan arvioinnista liittyy toiminnan tehostamisen vaatimukseen. Niukkenevien varojen myötä myös kirjastossa täytyy toimintaa arvioida ja arvioinnin avulla osoittaa toiminnan tehokkuus. Varat eivät riitä täyttämään kaikkia vaatimuksia, joten toiminnan arvioinnilla saadaan varat kohdennettua niin että ne palvelevat mahdollisimman hyvin. (Savolainen 1991, 2 – 3.)

## **4 HISTORIA-AINEISTON KOKOELMAT, KOKOELMAMUUTOKSET SEKÄ AINEISTON LAINAUS**

Kirjastoissa historian kokoelmaa on perinteisesti pidetty tärkeänä ja tarpeellisena kokoelmatarjonnan osana. Aineiston luonteen vuoksi siitä tehtävät poistot ovat yleensä vähäisiä ja tästä syystä historian kokoelma karttuu helposti suuremmaksi suhteessa muuhun aineistoon. Vaikka asiasta on alalla yleinen näkemys, ei tätä tietoa ole yleensä kirjattu mihinkään. Lowen (2003, 17, 19) tekemässä tutkimuksessa ilmeni, että vaikka lähdemateriaalina käytetään mieluummin uutta aineistoa, on vanhempikin aineisto vielä luotettavaa lähdemateriaalia. Historia ei aineistona vanhene samalla tavalla kuin esimerkiksi tekniikan alan kirjallisuus. Jopa kaksikymmentä vuotta vanha aineisto on historian kokoelmassa vielä tuoretta materiaalia.

### **4.1 Tutkimusaineiston keruu ja työstäminen**

Tarvittavat tiedot tutkittavasta aineistosta saatiin PallasPro tilasto-ohjelmasta. Ohjelman avulla kerättiin kirjastoittain excell-dokumentteja aineiston koosta, hankinnoista, poistoista ja lainauksesta. Nämä tiedot jaoteltiin vielä tutkittavien YKL-luokkien mukaan. Tilasto-ohjelmasta ei saanut tarkalla YKL-luokalla tilastoja useammalta vuodelta yhtä aikaa, joten erilliset tiedostot täytyi yhdistää excell-ohjelmassa. Excellin avulla saatiin luvuista laskettua aineiston kiertonopeus eli lainaukerrat jaettuna kokoelman koolla sekä hankintojen ja poistojen prosentuaaliset osuudet. Prosentuaaliset osuudet on laskettu aina kunkin YKL-luokan osuudesta. Pääluokka 9 sisältää siis myös tutkimuksen ulkopuolelle muuten jäävät alaluokat.

Kiimingin kirjasto jäi pääosin pois tutkimuksesta, sillä Kiimingin kunta oli aiemmin säästösyistä lakkauttanut PallasPro tilasto-ohjelman oston, eikä vertailukelpoista tietoa ollut saatavilla. Muista kirjastoista vertailukelpoisia tilastoja on saatavilla vuodesta 2007 vuoteen 2012 asti. Kaakkurin kirjasto on valmistunut vuonna 2008 (Oulun kaupunki 2013c), joten Kaakkurin tilastot vuodelta 2007 koskivat vain hankintoja. Tutkimus painottui vuosiin 2008 – 2012, vaikka vuoden 2008 tilastot Kaakkurin osalta eivät ole täysin vertailukelpoisia. Vuoden 2012 tiedoissa on mukana myös muuten tutkimuksen ulkopuolelle jäänyt Kiimingin kirjasto.

Tutkimus kohdistui aikuisten kirja-aineistoon. Kirjastojen erilaisten taustojen ja toimintakulttuurien vuoksi aiemmin kunnankirjastoina toimineilla Haukiputaan ja Oulunsalon kirjastoilla on myös varastoaineistoa. Tutkimuksessa nämä varastot on huomioitu erikseen. Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, onko eri kirjastojen välillä eroja kokoelman tai lainauksen suhteen.

Tutkimuksen alkuvaiheessa selvisi, että tutkittavan aineiston vuosittaiset erot olivat pieniä ja muutokset satunnaisia, joten niiden perusteellinen tarkastelu osoittautui tarpeettomaksi. Tutkimuksen painopisteeseen nostettiin historian pääluokka (YKL 9). Tässä vaiheessa tutkimusongelmia tarkennettiin kysymyksillä:

- Onko kirjastojen välillä eroja tutkittavan aineistonkierron osalta?
- Onko tutkittavan aineiston kierrossa eroja verrattuna kirjaston muun aineiston kiertoon?
- Selittääkö kirjaston ikä kokoelman kokoa?
- Näkyvätkö erot alueen asiakaskunnassa tutkittavan aineiston lainauksessa?

#### 4.2 Historia-aineiston muutokset tutkittavissa kirjastoissa

Tutkittavien kirjastojen ikä sekä tutkimuksen kohteina olleiden kokoelmien koko vaihtelivat aika paljon. Kirjaston ikä heijastuu jonkin verran tutkittavan kokoelman kokoon lähinnä uudempien kirjastojen kokoelmien pienuutena. Keskimäärin tutkittavan ajanjakson suurin kokoelma oli kunnankirjastona toimineessa Oulunsalon kirjastossa, 2729 nidettä. Pienin kokoelma luokassa 9 oli vuonna 2008 avatussa Kaakkurin kirjastossa, 764 nidettä. Haukiputaan ja Oulunsalon kirjastojen kokoelmamäärä tutkittavan aineiston osalta on muita tutkittavia kirjastoja suurempi. Tämä selittynee kuntien pääkirjastojen ja kaupungin lähikirjastojen erilaisella toimintakulttuurilla ja tarpeilla. Kirjastojen keskimääräinen nidemäärä YKL-luokassa 9 vuosina 2008 – 2012 on esitetty taulukossa 1.

TAULUKKO 1. YKL-luokan 9 keskimääräinen nidemäärä vuosina 2008 – 2012

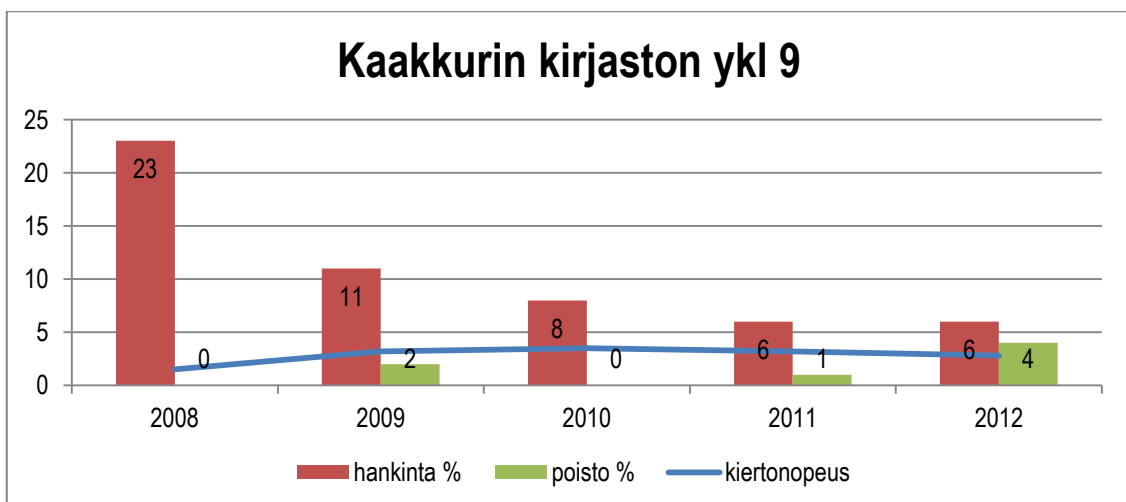
	Niteitä luokassa 9
<b>Haukipudas</b>	2554
<b>Kaakkuri</b>	764
<b>Kaijonharju</b>	1282
<b>Karjasilta</b>	1966
<b>Maikkula</b>	1144
<b>Myllyoja</b>	1435
<b>Oulunsalo</b>	2729

### *Haukiputaan kirjasto*

Haukiputaan kirjaston YKL-luokan 9 avohyllyssä oleva kokoelma on vuodesta 2008 vuoteen 2012 pienentynyt 223 nidettä eli kahdeksan prosenttia. Kokoelman aineistokierto Haukiputaan kirjastossa luokassa 9 oli tutkittavana ajankohtana keskimäärin 2,3 lainaa kirjaa kohti. Tutkittavista kirjastoluokista luokan 92.88 määrä oli pienentynyt, kun taas luokissa 99.1 ja 99.13 oli tapahtunut vähäistä kokoelman kasvua. Keskimäärin tarkasteltuna Haukiputaan kirjaston yleisen historian kirjallisuuden vuosittaiset hankinnat olivat 5,7 prosenttia kokoelmasta, poistojen osuus vastaavasti oli 3,5 prosenttia.

### *Kaakkurin kirjasto*

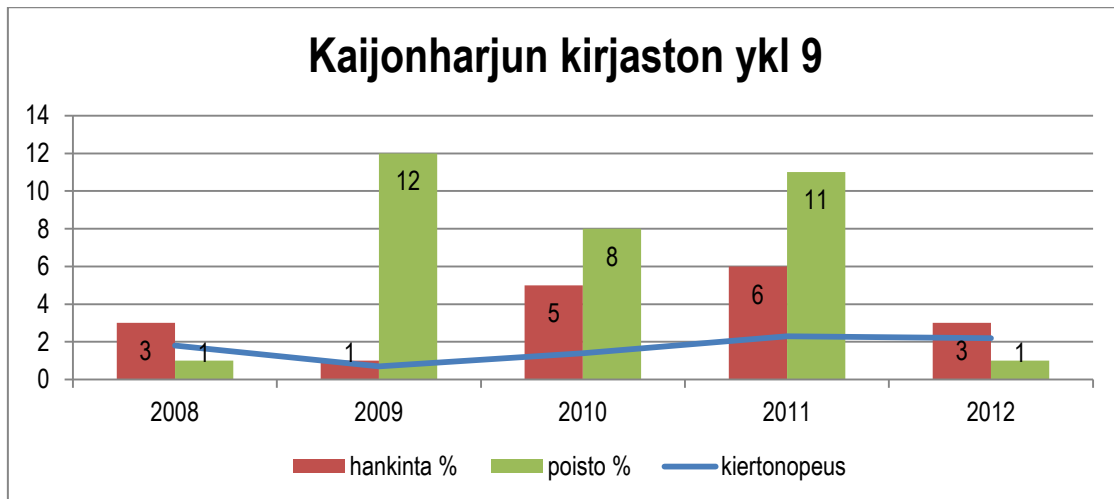
Kaakkurin kirjaston YKL-luokan 9 kokoelma on vuodesta 2008 vuoteen 2012 kasvanut hieman. Luokan 9 aineistokierto oli tutkittavana ajankohtana keskimäärin 2,8. Tutkittavista kirjastoluokista luokkien 99.1 ja 99.13 määrä oli pienentynyt kun taas luokan 92.88 kokoelma oli kasvanut muutamalla niteellä. Kaakkurin kirjaston uutuus näkyy hankintojen ja poistojen keskimäärien erossa, sillä tutkimuksen piirissä olevista vuosista vasta vuonna 2012 hankintojen ja poistojen osuudet ovat tasoittuneet. Yleisen historian kokoelmaa kasvatettiin vuosittain keskimäärin 11 prosenttia kun taas poistoja oli vain 1,5 prosenttia tutkittavana ajankohtana. Prosenttilukemia Kaakkurin kirjaston osalta vääristää kirjaston alkuvuosien suhteellisen suuret hankinnat ja muita pienemmät poistot. Kuviossa 2 näkyy uuden kirjaston kokoelmatyön hankintapainotteisuus.



*KUVIO 2. Kaakkurin kirjaston yleisen historian vuosittaiset hankinta- ja poistoprosentit sekä aineistonkierto.*

### *Kaijonharjun kirjasto*

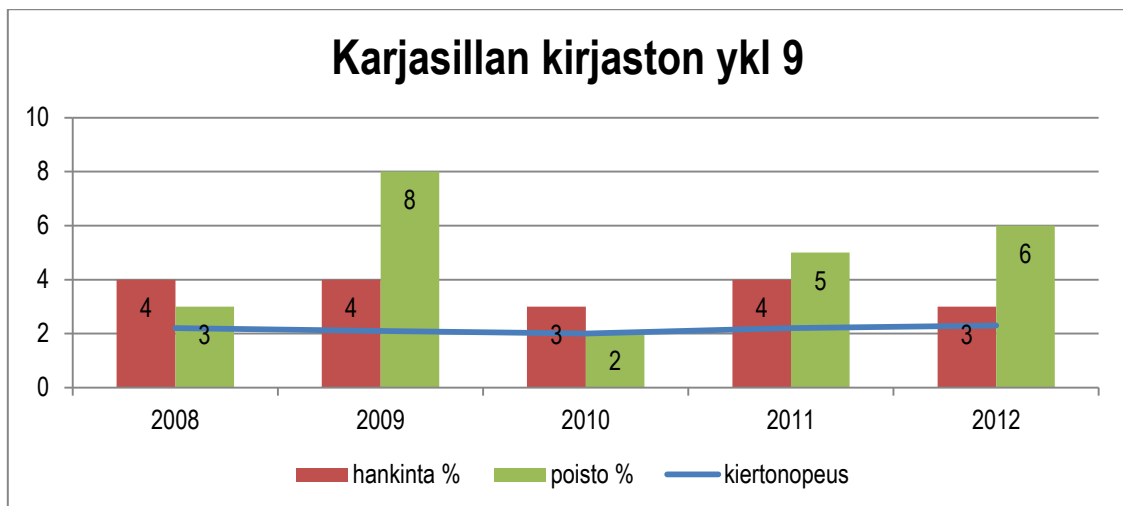
Vuodesta 2008 vuoteen 2012 Kaijonharjun kirjaston historian kokoelma oli kaikissa tutkittavissa luokissa pienentynyt, mutta suhteellisesti suurin vähennys oli luokassa 99.13. Tutkittavana ajankohtana Kaijonharjun aineistossa kiertonopeus oli toiseksi heikointa. Yleisen historian aineiston kiertonopeus oli keskimäärin 1,7. Kaijonharjun kirjaston yleisen historian aineistosta poistettiin tutkittavana ajankohtana keskimäärin 6,6 prosenttia, hankintojen osuus vastaavasti oli vain 3,8 prosenttia. Kaijonharjun kirjasto oli suljettuna vuoden 2009 aikana remontin vuoksi (Kaleva.fi, 2009). Kuviossa 3 sulkemisen vaikutus näkyy aineistokierron muutoksissa sekä poistojen huomattavassa kasvussa.



*KUVIO 3. Kaijonharjun kirjaston yleisen historian vuosittaiset hankinta- ja poistoprosentit sekä aineistonkierto.*

### *Karjasillan kirjasto*

Karjasillan kirjaston YKL-luokan 9 kokoelma on vuodesta 2008 vuoteen 2012 pienentynyt 4 prosenttia, mikä tarkoittaa 88 nidettä. Kokoelman aineistokierto Karjasillan kirjaston luokassa 9 oli tutkittavana ajankohtana keskimäärin 2,2. Tutkittavana aikana aineisto oli vähentynyt kaikista tutkimukseen sisältyneistä luokista. Karjasillan kirjaston hankinnat ja poistot olivat tarkasteltavana ajankohtana lähellä toisiaan. Hankintoja tehtiin keskimäärin 3,7 prosenttia, kun taas poistoja tehtiin keskimäärin prosentti enemmän eli 4,7. Karjasillan kirjaston aineistonkierrossa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia, vaikka varsinkin poistomäärät eri vuosina ovat vaihdelleet. (kuvio 4)



KUVIO 4. Karjasillan kirjaston yleisen historian vuosittaiset hankinta- ja poistoprosentit sekä aineistonkierto.

#### Maikkulan kirjasto

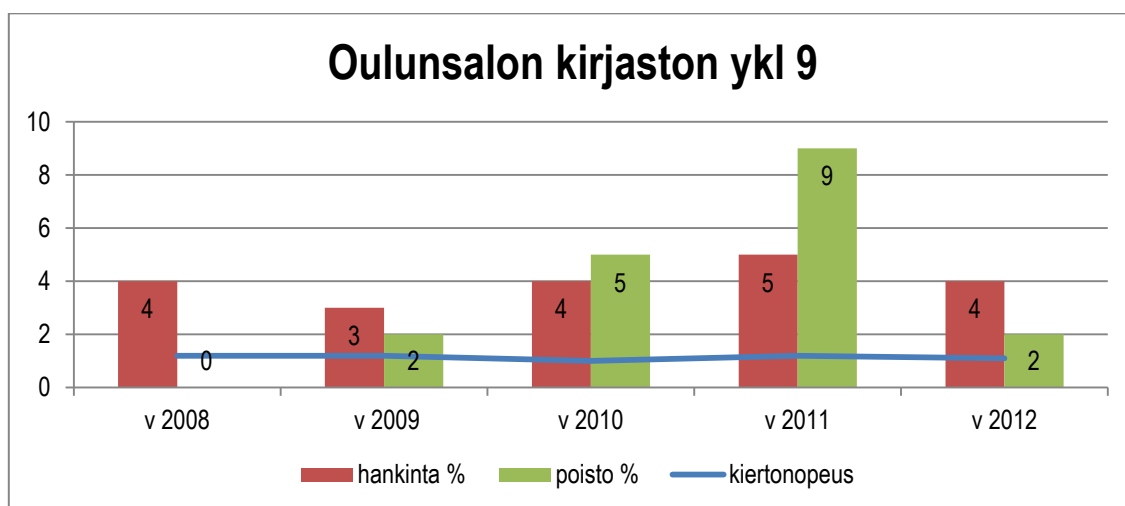
Maikkulan kirjaston yleisen historian kokoelma oli kasvanut hieman vuodesta 2008 vuoteen 2012. Kappalemääräisesti kasvu oli 58 nidettä. Kokoelman pienuudesta kertoo se, että luokan 92.88 kasvu oli 37 prosenttia vaikka kyseessä oli vain seitsemän niteen lisäys. Maikkulan kirjaston aineistokierto on tutkittavista kirjastoista toiseksi paras. Keskimääräinen aineiston kiertonopeus oli kyseisenä ajankohtana 2,8. Maikkulan kirjaston hankinnat olivat keskimäärin 6,1 prosenttia, poistot olivat 3,9 prosenttia.

#### Myllyojan kirjasto

Myllyojan kirjaston kokoelma oli tutkittavana ajankohtana pienentynyt sekä prosentuaalisesti että kappalemääräisesti eniten. Yleisen historian kokoelma oli pienentynyt 241 niteellä, tämä tarkoittaa 15 prosentin pienennystä kokoelmaan. Myllyojan kirjastossa yleisen historian aineiston kiertonopeus oli keskimäärin 2,9. Tämä on tutkittavien kirjastojen paras kiertonopeus. Myllyojan kirjaston keskimääräinen aineistopoisto yleisen historian kokoelmassa oli 9,9 prosenttia, hankintojen osuus oli 6,1 prosenttia. Lukemat olivat tutkittavien kirjastojen osalta lähinnä opetusministeriön 8 prosentin suositusta.

### Oulunsalon kirjasto

Oulunsalon kirjaston yleisen historian avohyllyssä oleva kokoelma on kasvanut tutkittavana ajankohtana. Kasvu ei kuitenkaan ole suurta, sillä koko historian kokoelmassa se on 53 nidettä eli kahden prosentin kasvu. Suurinta kasvu on ollut alaluokassa 99.1, jonka kokoelma oli kasvanut 148 niteellä. Pääluokka 9 pienempi kasvu selittyy sillä, että vuosina 2010 ja 2011 tutkimuksen ulkopuolella olevista alaluokista on tehty huomattavan suuria poistoja. Poistot eivät kuitenkaan ole vaikuttaneet aineiston kiertoon. (kuvio 5) Oulunsalon kirjaston tutkittavan aineiston kierto on ollut koko tutkimuksessa mukana olleista kirjastoista heikointa, kiertonopeus oli keskimäärin vain 1,1. Oulunsalon kirjaston yleisen historian kokoelman hankinnat ja poistot olivat tutkittavista kirjastoista parhaiten tasapainossa. Hankintoja tehtiin keskimäärin 4,1 prosenttia ja poistoja 3,8 prosenttia. Kuviosta 5 kuitenkin nähdään, että vuosittaiset vaihtelut olivat suuria.



KUVIO 5. Oulunsalon kirjaston yleisen historian vuosittaiset hankinta- ja poistoprosentit sekä aineistonkierto.

### Haukiputaan ja Oulunsalon varastot

Haukipudas, Kiiminki ja Oulunsalo ovat entisinä kunnankirjastoina avokokoelman lisäksi varastoineet aineistoa. Haukiputaan ja Oulunsalon osalta saatavilla olevien tunnuslukujen perusteella voi päätellä, ettei varastoaineisto ainakaan yleisen historian osalta ole aktiivisessa käytössä. Varastoon ei tehdä hankintoja, vaan kokoelma kasvaa avokokoelmasta siirtämällä. Yleensä varastoon siirretään vähän liikkuvaa tai huonokuntoista aineistoa. Varastoaineistossa ei poistoilla näytä olevan merkitystä aineiston kiertoon.

Haukiputaan kirjaston varastossa oleva historian luokan (9) kokoelma ei tutkittavana aikana ole merkittävästi muuttunut. Vuodesta 2007 vuoteen 2012 se on pienentynyt vain hieman. Vuosina 2009 ja 2010 poistoja on tehty runsaasti, vuonna 2010 varastosta poistettiin yli 40 prosenttia aineistosta. Sen jälkeen kokoelma on kasvanut lähes ennalleen, koska lainattavasta aineistosta on edelleen tehty siirtoja varastokokoelmaan. Kokoelma ei ole aktiivisessa käytössä, sillä koko tutkittavan aineiston osalta keskimääräinen kiertonopeus on ollut 0,14.

Oulunsalon varastossa historian luokan (9) kokoelma on kasvanut hieman vuodesta 2007 vuoteen 2012. Kokoelma on kuitenkin kooltaan pieni, vuonna 2012 siinä oli 215 nidettä. Prosentuaalisesti poistot ja hankinnat saattavat pienessä määrässä näyttää suurilta, mutta kyseessä on yksittäisiä kappaleita. Esimerkiksi vuonna 2011 YKL-luokasta 92.88 poistettiin 18 prosenttia aineistosta, ja kyseessä oli kolme niteen vähennys. Oulunsalon varaston YKL-luokan 9 kierto on keskimäärin 0,1. Esimerkiksi vuonna 2010 varastoidusta aineistosta tehtiin yhteensä 10 lainausta.

#### **4.3 Kokoelman muutosten ja lainauskierron vertailua tutkittavien kirjastojen välillä**

Kaikissa tutkittavissa kirjastoissa kokoelman koko tutkittavan aineiston osalta on niin pieni, ettei niiden perusteella hankintojen ja poistojen merkitystä aineiston kiertoon tällä tutkimuksella voida todistaa. Kokoelmat ovat pienuudestaan huolimatta hyvin erikokoisia eikä suora vertailu siksi ole mielekästä. Prosentuaalinen vertailu antaa yhdenmukaisemman kuvan, mutta kokoelmien pienuuden takia pelkkä prosentuaalinen vertailu ei kerro totuutta muutoksista. Taulukko 2 havainnollistaa tutkittavien luokkien keskimääräistä hankintaa vuosina 2008 - 2012. Esimerkiksi hankintojen keskiarvotaulukon mukaan luokassa 98.22 Haukiputaalle hankitut kolme kirjaa ovat vajaa 3 prosenttia kokoelmasta, mutta Maikkulan kirjaston kaksi kirjaa nostavat hankintaprosentin yli viiteen.

TAULUKKO 2. Vuosien 2008 – 2012 kappalemääräinen hankintojen keskiarvo kpl / %

Hankinnat	ykl 9	ykl 92.88	ykl 99.1	ykl 99.13
Haukipudas	146 / 5,7	3 / 2,6	82 / 6,8	33 / 7,2
Kaakkuri	83 / 11,0	2 / 8,7	42 / 9,5	18 / 10,2
Kaijonharju	48 / 3,8	> 1 / 0,6	31 / 6,7	11 / 4,3
Karjasilta	72 / 3,7	1 / 1,2	46 / 4,5	20 / 4,7
Maikkula	70 / 6,1	2 / 5,4	47 / 7,1	22 / 8,3
Myllyoja	87 / 6,1	1 / 2,5	60 / 7,2	24 / 7,1
Oulunsalo	111 / 4,1	3 / 3,6	62 / 4,9	24 / 4,3

Keskiarvotilastoa tarkastellessa tulee myös muistaa, että yksittäiset luvut voivat poiketa keskiarvosta paljonkin. Esimerkiksi Maikkulan kirjastoon hankittiin vuonna 2009 luokkaan 92.88 seitsemän uutta kirjaa, mikä kasvatti tuolloin kyseisen luokan kokoelmaa 27 prosentilla. Vuonna 2010 kyseisen luokan lainauskierto on 3,5 mikä on tutkittavien luokkien suurimpia Maikkulan kirjaston osalta. Koska kyseessä on pieni aineisto, on todennäköistä, että vuoden 2009 hankinnoissa oli jokin yleistä mielenkiintoa herättänyt teos, joka nosti seuraavan vuoden aineistokiertonopeutta. Taulukossa 3 esitetään aineiston keskimääräiset kiertoluvut. Kaijonharjun ja Oulunsalon kirjastojen aineistokierto on tämän tutkimuksen osalta heikompaa kuin muissa tutkittavissa kirjastoissa. Kirjastoissa tehtävän kokoelmatyön lisäksi Kaijonharjun kirjaston heikkoa aineistokiertoa saattaa selittää yliopiston läheisyys, mutta asian todentaminen vaatisi tarkemman tutkimuksen.

TAULUKKO 3. Vuosien 2008 – 2012 keskimääräinen aineistokierto

Kierto	ykl 9	ykl 92.88	ykl 99.1	ykl 99.13
Haukipudas	2,3	2,0	3,2	3,1
Kaakkuri	2,8	1,8	3,3	3,7
Kaijonharju	1,7	1,1	2,3	1,8
Karjasilta	2,2	1,8	2,8	2,6
Maikkula	2,8	2,6	3,2	3,2
Myllyoja	2,9	2,2	3,5	3,4
Oulunsalo	1,1	1,1	1,5	1,3

Taulukko 4 kertoo aineiston poistosta. Myös poistojen osalta voidaan todeta, etteivät ne kappaletasolla ole kovin suuria. Esimerkiksi luokan 92.88 keskimääräinen hankinta jää Kaakkurin ja Maikkulan kirjastoissa alle yhden. Taulukosta huomataan jälleen prosentuaalisen vertailun hankaluus pienissä kokoelmissa. Haukiputaan kirjaston 86 niteen poisto vastaa 3,5 prosentin poistoa. Kaijonharjun kirjastossa 83 niteen poisto on kuitenkin 6,6 prosentin poisto kokoelmasta.

TAULUKKO 4. Vuosien 2008 – 2012 poistojen keskiarvo kpl / %

Poistot	ykl 9	ykl 92.88	ykl 99.1	ykl 99.13
Haukipudas	86 / 3,5	2 / 1,7	45 / 3,9	17 / 3,9
Kaakkuri	12 / 1,5	>1 / 1,5	5 / 1,2	3 / 1,6
Kaijonharju	83 / 6,6	2 / 2,7	37 / 7,5	19 / 7,3
Karjasilta	91 / 4,7	2 / 2,6	53 / 5,2	28 / 6,7
Maikkula	45 / 3,9	>1 / 1,1	37 / 5,5	15 / 5,6
Myllyoja	138 / 9,9	3 / 5,4	87 / 10,7	37 / 11,1
Oulunsalo	104 / 3,8	2 / 2,4	56 / 4,3	26 / 4,6

Edellä esitetyt lukemat ovat keskiarvoja. Keskiarvoihin vaikuttavat vääristävästi yksittäiset poikkeamat. Tutkimuksessa käytettiin kuitenkin keskiarvoja niiden yleisen selkeyden vuoksi.

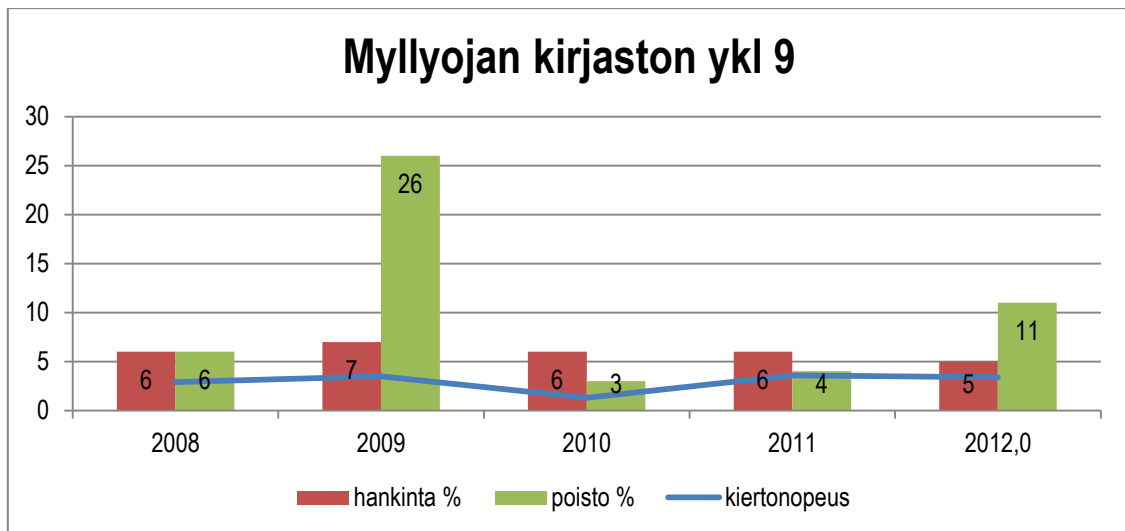
Lukuja tutkiessa on hyvä huomioida ainakin Haukiputaan, Kaakkurin, Kaijonharjun ja Myllyojan kirjastojen osalta seuraavia seikkoja:

a) Haukiputaan kirjastossa tutkittavan aineiston poistoissa näkyy luokkien 99.1 ja 99.13 osalta selvä kasvu vuonna 2010. Tuolloin aineistosta poistettiin 10 prosenttia. Samana vuonna kyseisten luokkien aineiston kiertonopeus oli suurimmillaan, mutta jo seuraavana vuonna oli palattu kirjastolle tyypillisiin kiertonopeuksiin.

b) Kaakkurin kirjasto on avattu vasta vuonna 2008 ja siksi sen keskimääräisiin lukuihin on suhtauduttava hieman kriittisemmin kuin muilla kirjastoilla. Kahtena ensimmäisenä vuonna hankintaprosentit ovat olleet 23 ja 8 välillä kaikissa luokissa, tämän jälkeen hankinta on tasoittunut prosentuaalisesti tarkasteltuna muiden kirjastojen kanssa samalle tasolle. Kaakkurin kirjasto uusimpana kirjastona hankkii tutkittavien luokkien aineistoa selvästi enemmän kuin poistaa. Vuonna 2012 Kaakkurin hankinnat (47 nidettä) ja poistot (33 nidettä) olivat ensimmäisen kerran samansuuntaisia tutkittavan aineiston osalta.

c) Kaijonharjun kirjastossa aineiston kierto on entisistä Oulun lähikirjastoista heikointa. Paras tulos on ollut vuonna 2010 luokassa 99.1. Kiertonopeus oli tuolloin 3,2 mikä on kuitenkin heikompi kuin esimerkiksi Myllyojan kirjaston vastaavan aineiston keskiarvo.

d) Myllyojan kirjaston poistoissa näkyy piikki vuonna 2009. Pääluokasta 9 oli kyseisenä vuonna poistettu 339 kirjaa eli 26 prosenttia kokoelmasta. Seuraavana vuonna Myllyojan kirjaston lainaus oli kuitenkin tutkittavan ajanjakson huonointa historian aineiston osalta. (kuvio 7) Sekä vuoden 2009 poistot että vuoden 2010 lainauksen notkahdus selittyvät vuonna 2010 Myllyojan kirjastoon tehdyllä remontilla (Oulun kaupunki, 2010).



KUVIO 7. Myllyojan kirjaston yleisen historian vuosittaiset hankinta- ja poistoprosentit sekä aineistonkierto.

#### 4.4 Kokoelman muutokset ja lainauskierto luokittain

##### YKL 9, historia

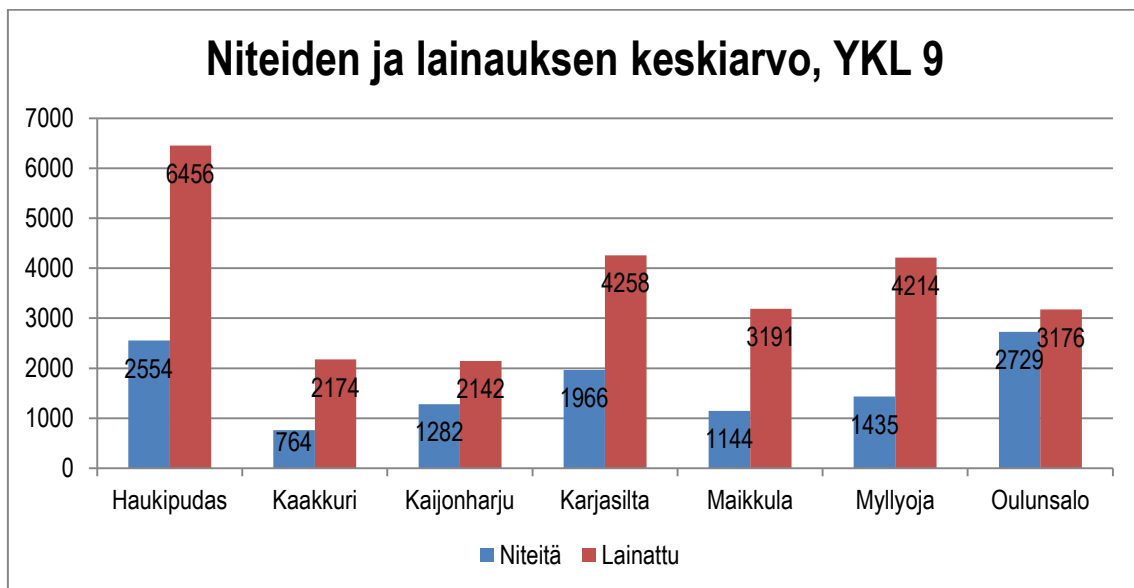
Kahden muuttujan välistä riippuvuutta voidaan tutkia korrelaatiokerroimen avulla. Korrelaatiokerroimella voidaan arvioida muuttujien välisiä syy-seuraussuhteita. Vuoden 2012 poistojen ja lainauksen korrelaatiokerroin luokassa 9 vuonna 2012 on 0,27. Luku jää alle 0,3, joten näillä tiedoilla ei voida todistaa lineaarista eli suoraa yhteyttä poistojen merkityksestä lainauslukuihin.

Hankinnan vastaava luku on 0,4, eli lainausluvut korreloivat jonkin verran enemmän hankinnan kanssa. Tutkimuksen otanta on kuitenkin niin pieni, että korrelaatio saattaa selittyä uutuuskirjojen lainauksella tai jollakin menestyskirjalla. Vuonna 2012 luokassa 99.13 ilmestyivät WSOYn kustantamana Pekka Haaviston *Anna mun kaikki kestää: sovinnon kirja* sekä Pekka Uimosen *Puolivallaton presidentti: Sauli Niinistön pitkä kiri Mäntyniemeen*. Edellisten lisäksi samana vuonna ilmestyi Kirjapajan kustantama *Maijan tarina: lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö yksilön ja yhteisön traumana*. Nämä kolme teosta olivat kyseisenä vuonna paljon lainassa ja saattavat olla selittävinä tekijöinä lainauksen kohonneelle korrelaatioluvulle.

Esimerkiksi vuosien 2008 ja 2011 perusteella voidaan päätellä, että tutkittava aineisto ei anna pätevää selitystä hankinnan ja poistojen korreloimisessa lainauksen kanssa. Vuonna 2008

hankinnan korrelaatio oli 0,07 eli minkäänlaista korrelaatiota ei ole. Poistojen osalta korrelaatio oli 0,38 eli tässä olisi havaittavissa lievää korrelaatiota. Vuoden 2011 tunnusluvut antavat kuitenkin täysin erilaisen tuloksen, sillä tuolloin lainaus korreloi lievästi hankinnan kanssa. Korrelaatiopisteet olivat 0,7 mutta vastaavasti poistojen korrelaatio olikin vain 0,1. Koska korrelaatiokertoimen tarkastelu ei näytä antavan selkeää tulosta pääluokassa 9, ei sitä tarkasteltu enää alaluokkien kohdalla.

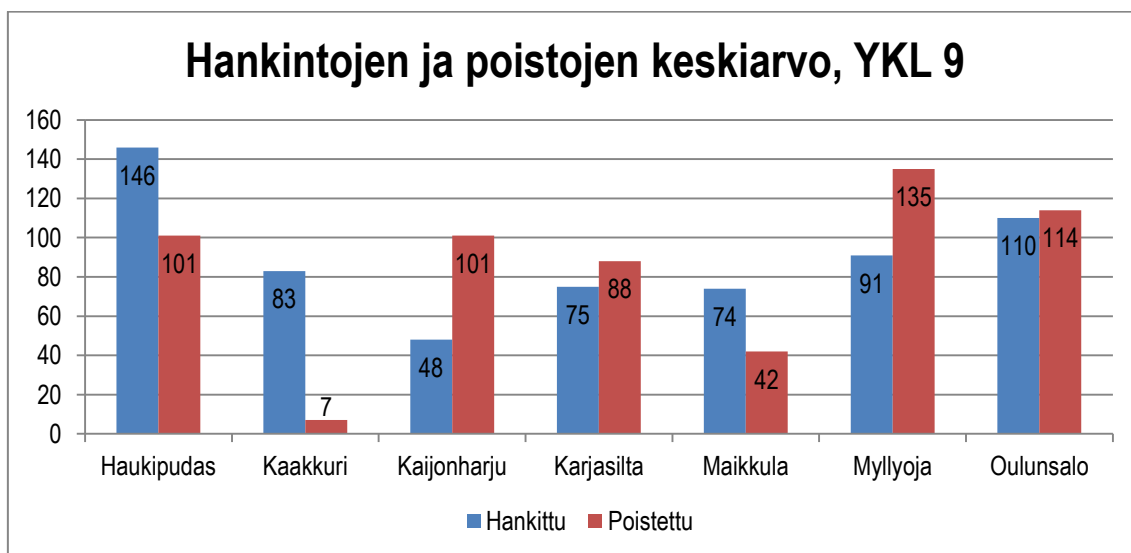
Kuviossa 8 näkyy kirjastojen yleisen historian keskimääräinen nidemäärä sekä keskimääräinen vuosittainen lainaus vuosilta 2008 – 2012. Kappalemääräinen tarkastelu ei anna selkeää kuvaa aineiston käyttöasteesta, mutta siitä voi hieman hahmottaa kirjastokohtaisen aineiston käyttöastetta sekä tutkittavien kokoelmien erilaisuutta. Esimerkiksi Haukiputaan ja Oulunsalon kirjastoissa on muita enemmän kirjoja, mutta silti Oulunsalon kirjaston lainausmäärät ovat kolmanneksi pienimmät. Kokoelman pienuus ei kuitenkaan takaa suurta lainauskiertoa, sillä esimerkiksi Kaijoharjun kirjastossa nidemäärät ovat kolmanneksi pienimmät, mutta kappalemääräinen lainaus on heikointa.



*KUVIO 8. Kirjastojen YKL 9 aikuisten kirjallisuuden niteiden ja lainauksen kappalemääräinen keskiarvo vuosina 2008 – 2012*

Kuvio 9 kuvaa eri kirjastojen kappalemääräisiä kirjojen hankintoja sekä poistoja yleisen historian luokasta vuosina 2008 - 2012. Kuvio havainnollistaa sen, kuinka pienistä nidemääristä tutkimuksessa puhutaan kokoelman muutoksen osalta. Kuviosta näkee, että Haukiputaan

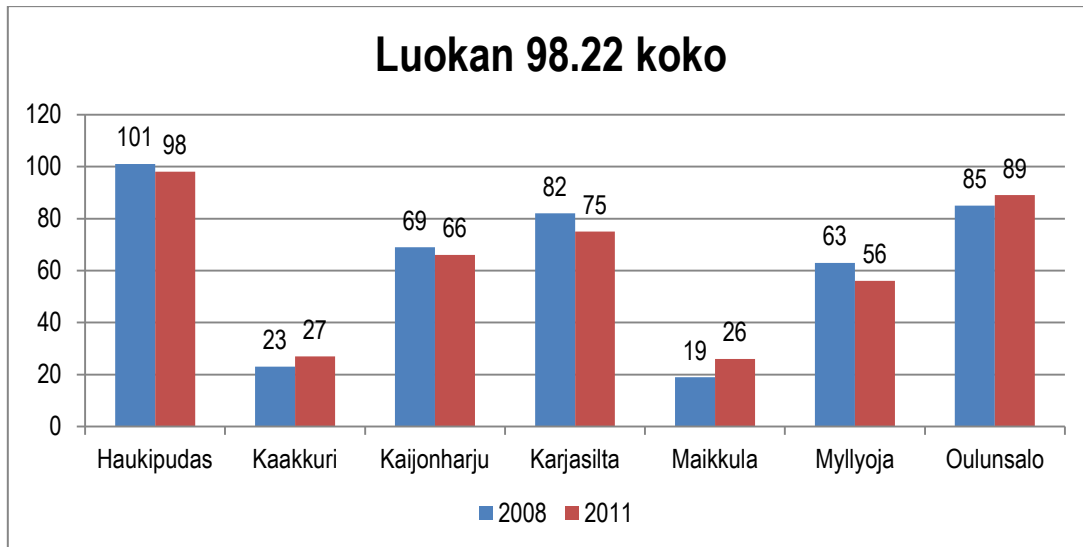
kirjastoon on hankittu kyseistä aineistoa keskimäärin enemmän kuin muihin kirjastoihin. Nimeketasolla Haukiputaan kirjaston hankinnat ovat todennäköisesti lähellä Oulunsalon ja Myllyojan kirjastojen tasoa, ero selittyy runsaammalla kaksoiskappaleiden hankinnalla. Kaakkurin kirjaston uutuus näkyy muita selvästi pienempänä poistolukuna.



KUVIO 9. Kirjastojen niteiden hankintojen ja poistojen keskiarvot luokassa 9 vuosilta 2008 – 2012

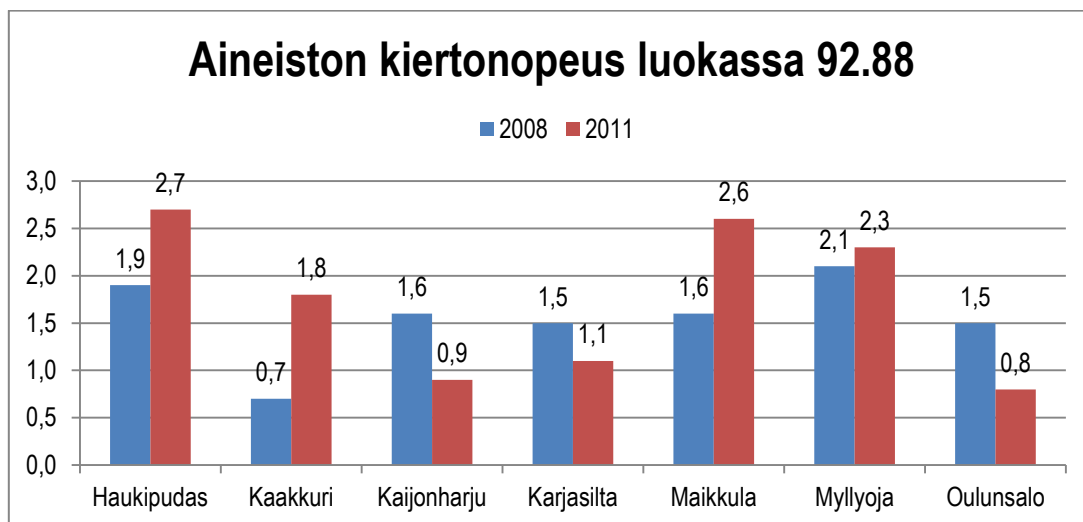
#### YKL 92.88, Pohjanmaa

Pohjanmaata käsittelevän kirjallisuuden kokoelma on kaikilla kirjastoilla pieni, eikä kirjastojen välillä ole merkittäviä eroja. Keskimäärin suurin kokoelma on ollut Haukiputaan kirjastossa, jossa vuosien 2008 – 2012 keskiarvo on 99 niteitä. Kaakkurin ja Maikkulan kirjastoissa on muita tutkittavia kirjastoja pienemmät kokoelmat, sillä molemmissa kokoelman keskimääräinen koko vuosina 2008 – 2012 jää alle kolmenkymmenen niteen. Kaikissa kirjastoissa sekä hankinnat että poistot ovat olleet yksittäisiä. Kuviossa 10 on esimerkki kokoelmien koosta vuosina 2008 ja 2011. Kuvio helpottaa hahmottamaan kirjastojen välisiä eroja kokoelmien koossa.



KUVIO 10. Luokan 98.22 kokoelman koko vuosina 2008 ja 2011

Aineiston kiertonopeus kuvaa kokoelman lainausta ja käyttöastetta siltä osin. Kaikilla tutkittavilla kirjastoilla luokan 92.88 aineiston kiertonopeus on heikompaa kuin historian aineiston kierto yleensä. Kuviossa 11 havainnollistetaan aineistokierron eroa vuosina 2008 ja 2011. Vaikka muutoksia näyttää tapahtuneen, tulee pitää mielessä aineiston pienuus. Yksittäiset suositut nitteet aiheuttavat suuria muutoksia kiertonopeuksiin pienessä kokoelmassa.



KUVIO 11. Aineiston kiertonopeus luokassa 92.88 vuosina 2008 ja 2011

YKL 99.1 sekä YKL 99.13

Luokka 99.1 muodostaa kaikilla kirjastoilla yli 50 prosenttia koko historian kokoelmasta. Luokan 99.13 osuus luokasta 99.1 taas on hieman alle 50 %. Kaakkurin kirjastossa luokan 99.1 aineistokierto on keskimäärin ollut 3,3 vuosina 2008 – 2012 ja luokan 99.13 aineiston kiertonopeus on ollut 3,7. Kaikilla muilla tutkittavilla kirjastoilla luokan 99.1 aineisto kiertää alaluokka 99.13 aineistoa paremmin. Maikkulan kirjaston luokan 99.1 aineisto on liikkunut Kaakkurin kirjaston vastaavaa aineistoa paremmin, kiertonopeus oli 3,5. Alaluokan 99.13 aineistokierto oli Maikkulan kirjastossa Kaakkurin kirjastoa heikompaa. Muiden kirjastojen aineiston kiertonopeus oli hieman vähäisempää verrattuna Kaakkurin ja Maikkulan kirjastoon. Selvästi heikommin aineisto kiersi Oulunsalon kirjastossa jossa molempien luokkien kiertonopeus oli alle kaksi.

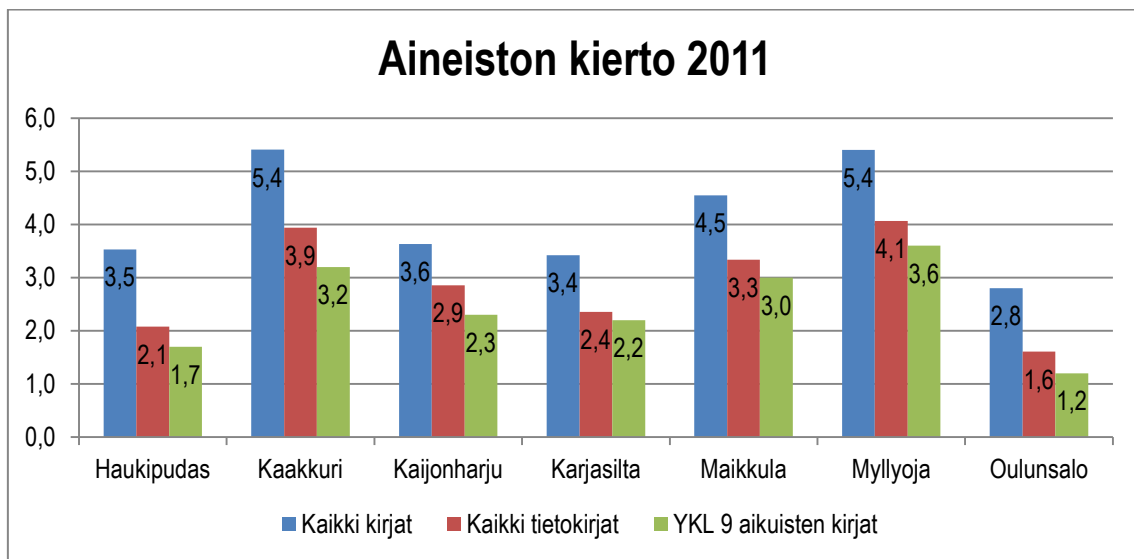
#### **4.5 Tarkempi analyysi aineiston hankinnoista, poistoista ja lainauskierrosta vuosina 2011 ja 2012**

Kirjastot aloittivat toiminnan yhtenä kirjastona 1.1.2012. Vuonna 2011 kirjastojen käytäntöjä ja toimintaa ryhdyttiin jo yhtenäistämään. Varsinkin aiemmin kunnankirjastoina toimineissa toimipisteissä kokoelmatyössä tapahtui muutoksia. Tutkimuksessa haluttiin selvittää, näkykö tulossa oleva yhdistyminen aineiston hankinnassa, poistoissa tai kierrossa. Vuosi 2012 oli ensimmäinen toimintavuosi yhtenä kirjastona, joten tuosta vuodesta oli saatavilla kaikkien tutkittavien kirjastojen tietoja. Liitteen 1 taulukossa on vertailtu tutkittavien kirjastojen aineiston kiertonopeutta sekä hankintoja ja poistoja vuosina 2011 ja 2012. Kiimingin kirjaston osalta taulukossa on vain vuosi 2012.

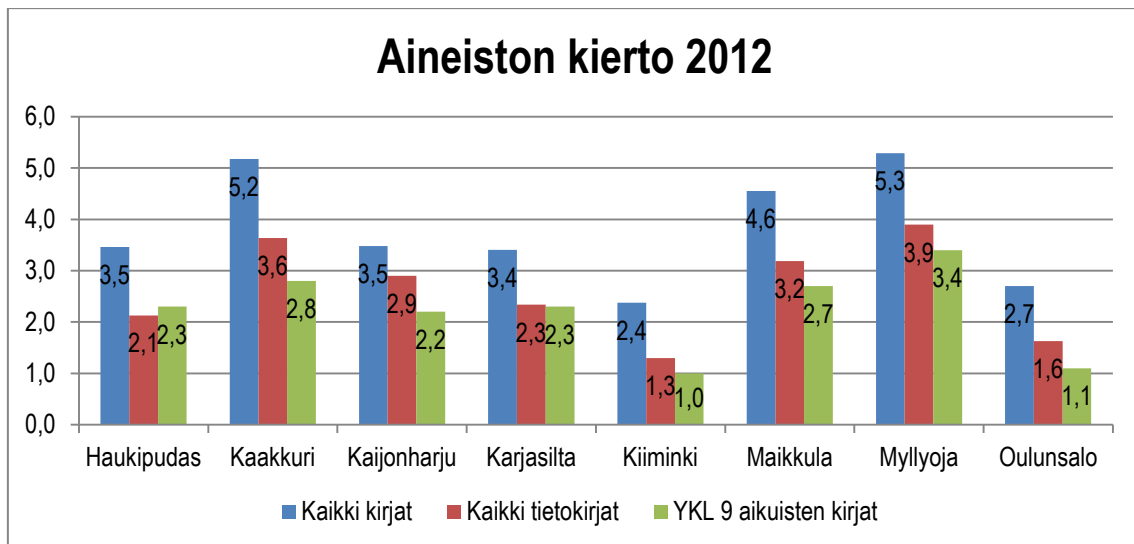
Pääsääntöisesti aineiston kiertonopeus on paras Myllyojan kirjastossa, ainoan poikkeuksen tekee vuoden 2011 YKL-luokan 92.88 aineisto, jossa Maikkulan kirjastossa oli Myllyojan kirjastoa parempi kiertonopeus. Poikkeus selittyy sillä, että Maikkulan kirjaston kyseisen luokan kokoelmaa kartutettiin seitsemällä prosentilla eli yhdellä uudella kirjalla. Myllyojan kirjaston kokoelmaa ei kartutettu. Myllyojan kirjastossa hankintojen ja poistojen erot ovat keskimäärin tasaisimpia eri luokkien ja vuosien välillä. Todennäköisesti Myllyojan hyvät aineistonkiertoluvut johtuvatkin aineiston tuoreudesta yleensä. Heikoimmin aineisto on kiertänyt Oulunsalon ja Kiimingin kirjastoissa. Vuoden 2012 tilastoissa Kiimingin kirjaston aineiston kiertonopeus on yleensä tutkittavien kirjastojen heikointa. Haukiputaan kirjaston koko kirja-aineiston poistomääristä voi päätellä kuntaliitoksen aiheuttaneen kokoelmapolitiikan muuttumisen, mutta

tutkittavien luokkien osalta ei vuosina 2011 ja 2012 näy merkittävää eroa poistoissa muihin kirjastoihin verrattuna. Prosentuaalisia hankinta ja poistolukuja tutkittaessa on syytä muistaa kokoelmien koon erot: pienessä kokoelmassa yksittäinenkin kirja aiheuttaa suuren prosentuaalisen muutoksen. Tutkittavien kirjastojen kokoelmien koot kappalemääräisesti mitattuna ovat kuitenkin niin erilaiset, että prosentuaalinen tarkastelu antaa paremman käsityksen kirjastojen eroista.

Kuviot 12 ja 13 havainnollistavat aineiston kiertoa vuosina 2011 ja 2012. Vertailussa on kirjaston sekä koko kirjakokoelma, kirjaston koko tietokirjakokoelma että aikuisten osaston yleisen historian kokoelma. Kuviosta näkee, että aineiston lainaus suuntautuu samalla tavalla kaikissa tutkittavissa kirjastoissa. Poikkeuksena ovat Haukiputaan ja Karjasillan kirjastojen lainaukset vuonna 2012. Tätä poikkeamaa ei voida selittää hankinnoilla tai poistoilla, sillä ne ovat kyseisissä kirjastoissa hyvin erisuuntaiset, kuten kuvioista 14 – 17 voidaan havaita.

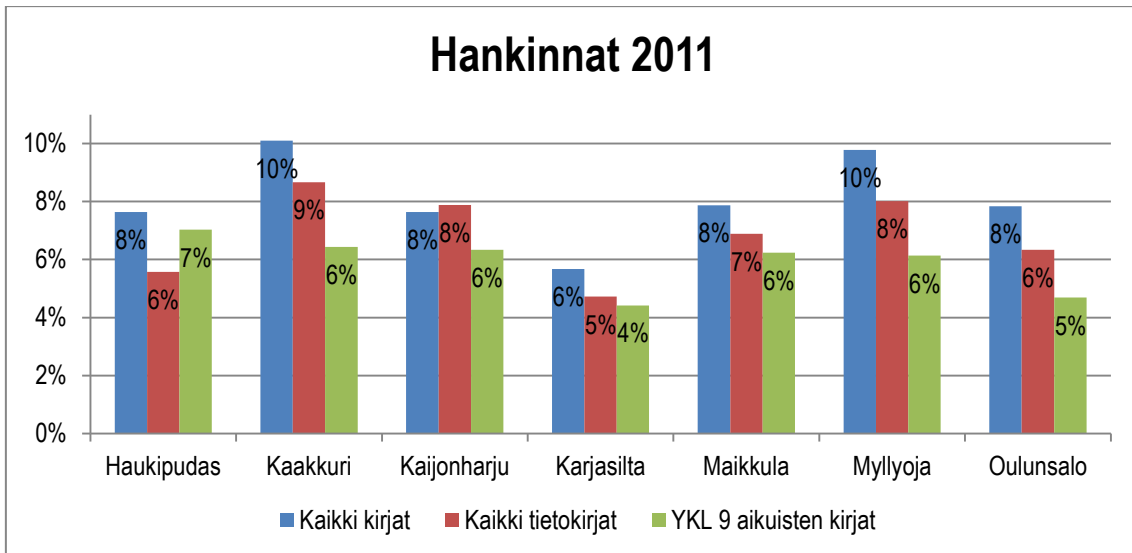


*KUVIO 12 Kiertonopeudet kirjaston koko kirja-aineistossa, koko tietokirja-aineistossa sekä aikuisten osastojen yleisen historian kokoelmassa vuonna 2011.*

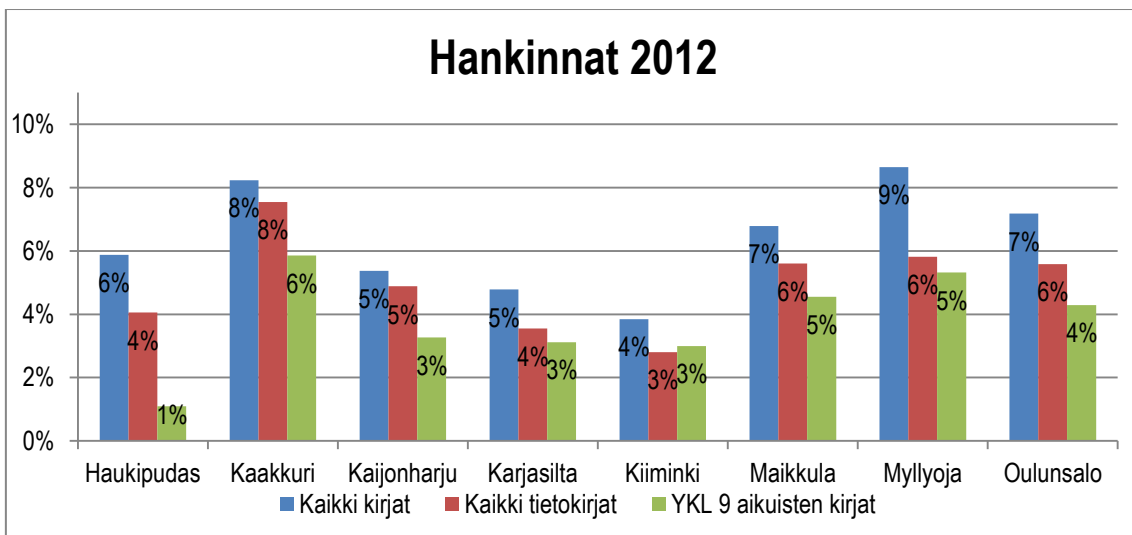


KUVIO 13. Kiertonopeudet kirjaston koko kirja-aineistossa, koko tietokirja-aineistossa sekä aikuisten osastojen yleisen historian kokoelmassa vuonna 2012.

Kuviot 14 ja 15 kuvaavat kokoelmaan hankitun aineiston prosentuaalista osuutta kirjaston koko kirjakokoelman, koko tietokirjakokoelman sekä yleisen historian aikuisten osaston kirjakokoelman osalta. Kuviot 16 ja 17 kuvaavat vastaavia lukuja poistojen osalta. Kuvioiden informatiivisuus arvo on lähinnä siinä, että niiden avulla voi vertailla, miten eri kirjastot painottavat kokoelmansa kartuttamista. Kuvioista 14 ja 15 voidaan päätellä, että yleisen hankinnan osalta kirjastot pääsevät lähelle opetusministeriön 8 prosentin suositusta. Ainoastaan Karjasillan kirjastossa jäätiin tuon tavoitteen alle molempina vuosina. Kiimingin kirjastossa vuoden 2012 hankinnat ovat olleet selvästi alle suosituksen. Koska Kiimingin kirjaston tietoja ei muuten ole saatavilla, tästä ei pysty sanomaan onko kyseessä kirjaston yleinen linja vai näkykö toteutunut kuntaliitos jo hankinnoissa. Kokonaisuudessaan hankinnat siis pääsevät lähelle opetusministeriön suositusta, mutta tutkimuksen kohteena ollutta historian aineistoa hankitaan pääsääntöisesti alle suositusten. Liitteessä kaksi on pylväskaaviot yleisen historian luokan kappalemääräisistä hankinnoista ja poistoista vuosina 2011 ja 2012. Liitteen kaaviot antavat käsityksen kappalemääräisistä eroista.

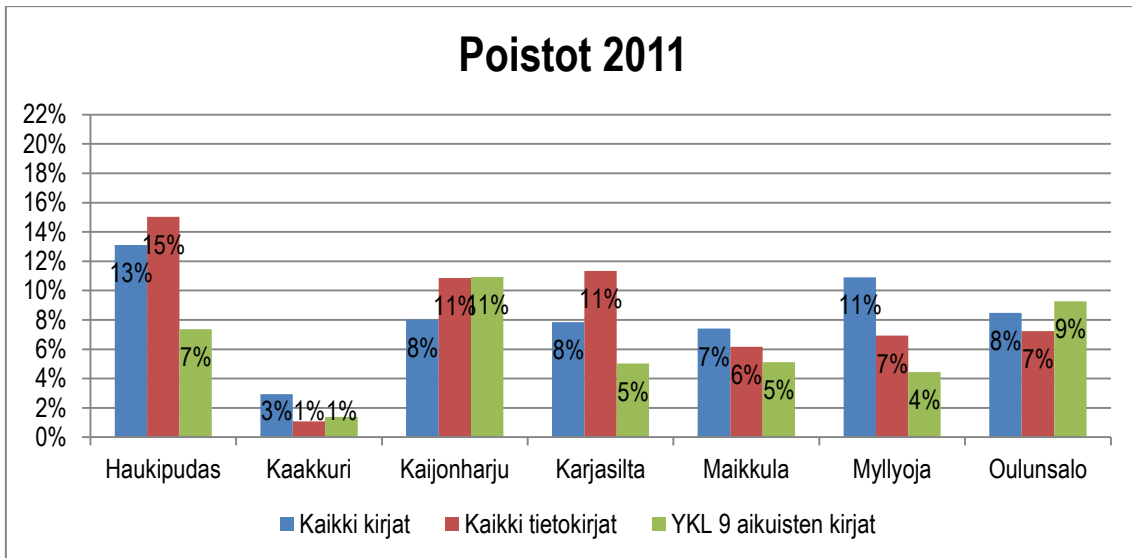


KUVIO 14. Hankintojen prosentuaalinen osuus vuonna 2011.

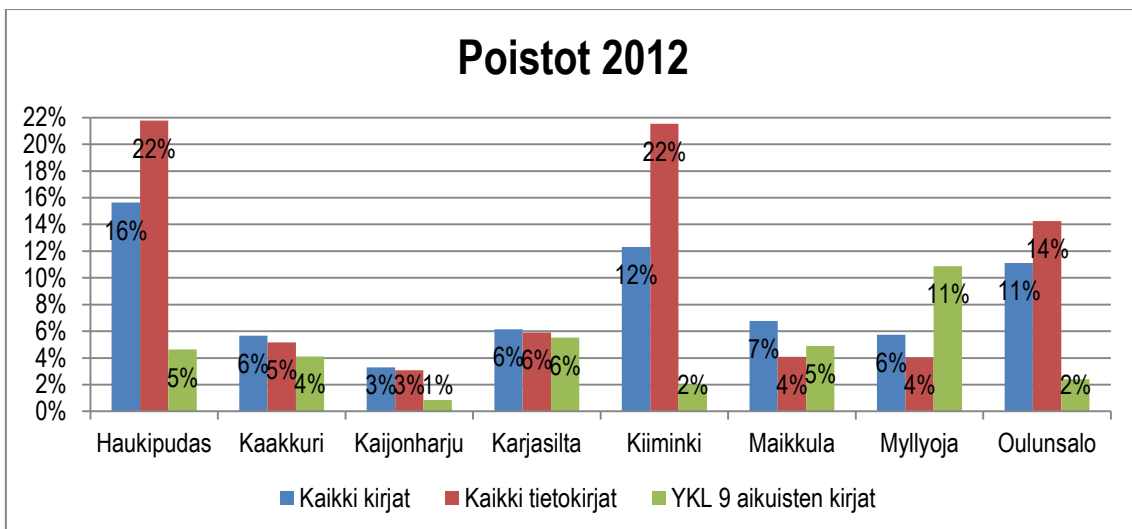


KUVIO 15. Hankintojen prosentuaalinen osuus vuonna 2012.

Poistojen tarkastelussa (kuviot 16 ja 17) voidaan havaita eroja kirjastojen toiminnassa. Poistojen tekemisessä on eroja sekä eri vuosina että kirjastojen välillä. Ero näkyy selvästi esimerkiksi Haukiputaan kirjaston ja Kaakkurin kirjastojen välillä. Vuoden 2012 poistoissa huomattavaa on entisten kunnankirjastojen, erityisesti Haukiputaan kirjaston ja Kiimingin kirjaston suuret poistomäärät tietokirja-aineistoissa yleensä.



KUVIO 16. Poistojen prosentuaalinen osuus vuonna 2011.



KUVIO 17. Poistojen prosentuaalinen osuus vuonna 2012.

Edellä olevia prosentuaalisia taulukoita tarkasteltaessa on jälleen syytä muistaa prosenttien tulkinnallisuus. Esimerkiksi Haukiputaan kirjaston osalta vuonna 2011 näyttää historian aineiston hankinta suhteellisen suurelta. Kuviota tarkastellessa tulee muistaa että kyseinen prosenttiluku tarkoittaa osuutta kyseisestä kokoelmasta. Haukiputaalla tehtiin vuonna 2010 historian kokoelmasta tavallista enemmän poistoja, joten seuraavan vuoden hankintaprosentti näyttää suurelta. Kappalemääräinen hankintaero vuosina 2011 ja 2012 oli 52 nidettä.

## 5 ASIAKKAIDEN IKÄRAKENNE JA KOKOELMIEN KÄYTTÖ

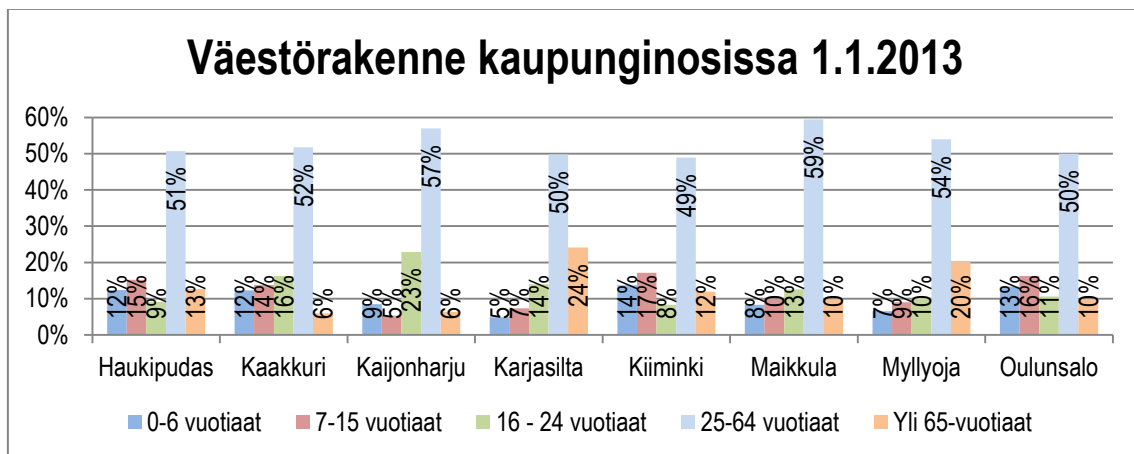
Vuoden 2013 alussa tapahtunut kuntaliitos aiheutti muutoksia uuden Oulun muodostaneiden kuntien kirjastojen toiminnassa ja asiakkaille tarjottavien kokoelmien määrässä. Käytännössä liittyvien kuntien kirjastojen kokoelmat olivat yhteisessä käytössä jo vuoden 2012 alussa. Oman alueensa asukkaiden lisäksi kaikki kirjaston toimipisteet palvelevat kaikkia Oulun kaupunginkirjaston asiakkaita, kokoelmat ovat myös muiden OUTI-kirjastojen asiakkaiden käytettävissä (OUTI-kirjastot, 2013). Yhtenä tutkimuskysymyksenä oli alueen asukkaiden ikäjakaman vaikutus historian aineiston kiertoon. Olettamuksena oli, että iäkkäämmät henkilöt ovat keskimäärin kiinnostuneempia tutkittavasta aineistosta kuin nuoret. Tutkimuksessa tarkkailtiin yli 65-vuotiaiden osuutta kirjaston alueen asukkaista sekä heidän mahdollista vaikutusta historian aineiston kiertoon. Alueiden asukastiedot (taulukko 5) otettiin kaupungin ikäluokkatilastosta 1.1.2013 tilanteen mukaan (Oulun kaupunki, 2013a).

TAULUKKO 5. Tutkittavien alueiden asukasmäärät 1.1.2013

Kirjasto	Kaupunginosan asukkaat
Haukipudas	8 853
Kaakkuri	6 789
Kaijonharju	3 799
Karjasilta	3 985
Kiiminki	5 412
Maikkula	3 549
Myllyoja	2 468
Oulunsalo	8 219

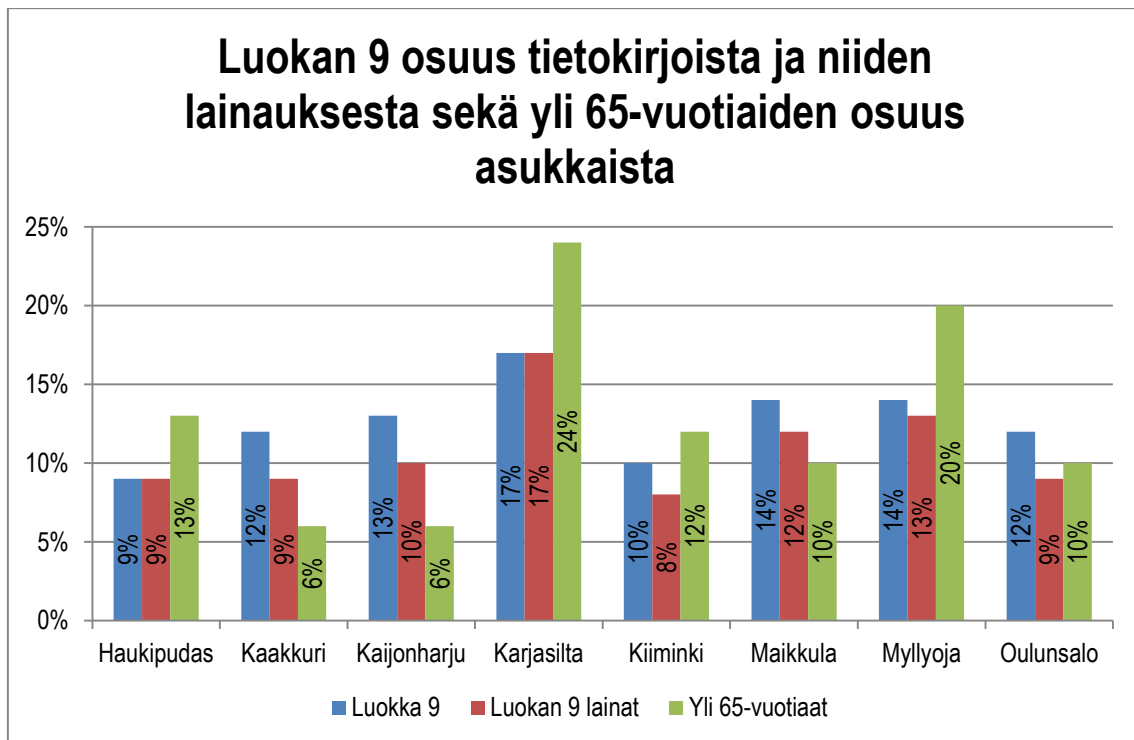
Tutkittavista kirjastoista Haukiputaan alueella oli vuoden 2013 alussa eniten asukkaita. Myllyojan alueella oli tutkittavista kirjastoista vähiten asukkaita. Kaijonharjussa sekä Karjasillalla aikuisväestön (yli 18-vuotiaat) osuus oli 84 prosenttia koko väestöstä, Myllyojalla aikuisväestöä oli 80 prosenttia kaikista asukkaista. Entiset kunnankirjastot Haukipudas, Kiiminki ja Oulunsalo palvelevat lapsirikkaampaa väestöä. Oulunsalossa ja Kiimingissä 0-18-vuotiaita oli 35 prosenttia ja Haukiputaalla 32 prosenttia. entisistä Oulun lähikirjastoista Kaakkuri oli lähimpänä näitä 31

prosentin lapsiasiakkaiden osuudella. Haukiputaan, Kiimingin ja Oulunsalon kirjastot muuttuivat kuntaliitoksen myötä kunnankirjastoista aluekirjastoiksi. Tarkasteltaessa yli 65-vuotiaiden osuutta alueiden asiakaskunnassa voidaan todeta, että vanhoissa kaupunginosissa Myllyojalla ja Karjasillalla asuu hieman enemmän ikääntynyttä väestöä kuin muissa kaupunginosissa. Vastaavasti uudella asuinalueella Kaakkurissa ja yliopiston vaikutuspiiriin kuuluvassa Kaijoharjussa heitä on vähemmän kuin muilla alueilla. Kuviosta 18 näkyy asukkaiden ikäjakauma tutkittavien kirjastojen alueella.



KUVIO 18. Tutkittavien kirjastojen kaupunginosan asukkaiden ikäjakauma

Tutkittavista kirjastoista Karjasillan kirjaston alueella asui eniten yli 65-vuotiaita, heitä oli 24 prosenttia alueen asukkaista. Karjasillan kirjastossa luokan 9 aikuisten kirja-aineiston osuus tietokirjoista sekä kyseisen luokan lainaus suhteessa muuhun tietokirja-aineistoon ovat suurempia kuin muissa tutkittavissa kirjastoissa. Haukiputaan sekä Karjasillan kirjastoissa aineiston lainauksen suhteellinen osuus on yhtä suuri kuin kokoelman suhteellinen osuus tietokirjallisuudesta. Muissa tutkittavissa kirjastoissa kokoelman suhteellinen osuus on suurempi kuin lainauksen osuus. Alueen yli 65-vuotiaiden asukkaiden määrä ei vaikuta olevan suhteessa tutkittavan kokoelman kokoon tai lainaukseen. Esimerkiksi Kaakkurin ja Kaijoharjun kirjastojen alueen asukkaista yli 65-vuotiaita on prosentuaalisesti vähemmän kuin Kiimingin kirjaston alueella, mutta aineiston prosentuaalinen kierto on suurempi. Kuviossa 19 on esitetty aikuisten osaston luokan 9 kirja-aineiston prosentuaalinen osuus kirjaston koko tietokirjakokoelmasta, aikuisten osaston luokan 9 kirjallisuuden lainauksen prosentuaalinen osuus tietokirjallisuuden lainauksesta sekä yli 65-vuotiaiden prosentuaalinen osuus alueen asukkaista.



KUVIO 19. Aikuisten osaston luokan 9 kirja-aineiston osuus kirjaston tietokirja-aineistosta, lainauksen osuus koko tietokirjalainauksesta vuonna 2012 sekä yli 65-vuotiaiden osuus alueen asukkaista.

Tämän tutkimuksen perusteella kirjaston vaikutuspiiriin kuuluvien asukkaiden ikäjakaumalla ei voida selittää tutkittavan aineiston lainauksen eroja. Taulukosta 6 nähdään kirjaston koko tietokirja-aineiston ja luokan 9 aikuisten kirja-aineiston kiertonopeudet sekä yli 65-vuotiaiden alueen asukkaiden prosentuaalinen osuus väestöstä. Kuviosta voidaan havaita, että yleisen historian aineisto kiertää keskimäärin heikommin kuin kirjastojen tietokirja-aineisto kokonaisuudessaan. Poikkeuksena tästä on Haukipudas, jossa historian kirjojen kiertonopeus oli hieman tietokirjallisuuden keskiarvoa suurempi vuonna 2012. Ero ei ole merkittävä todennäköisesti se johtuu vuonna 2011 ilmestyneestä Haukipudas-seuran julkaisemasta historiikista *Sahankylästä Asemakyläksi*.

TAULUKKO 6. Kirjaston tietokirjallisuuden kiertonopeus, aikuisten osastojen luokan 9 kiertonopeus sekä yli 65-vuotiaiden osuus alueen väestöstä.

	Tietokirjallisuuden kiertonopeus vuonna 2012	YKL 9 aikuisten kirjojen kiertonopeus vuonna 2012	Yli 65-vuotiaiden osuus alueen asukkaista 1.1.2013
Haukipudas	2,1	2,3	13 %
Kaakkuri	3,6	2,8	6 %
Kaijonharju	2,9	2,2	6 %
Karjasilta	2,3	2,3	24 %
Kiiminki	1,3	1,0	12 %
Maikkula	3,2	2,7	10 %
Myllyoja	3,9	3,4	20 %
Oulunsalo	1,6	1,1	10 %

## 6 YHTEENVETO

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, vaikuttavatko hankinnat ja poistot aineiston kiertonopeuteen. Tutkimuksen laajentamisesta huolimatta on tutkimuksessa käytetty otanta sen verran pieni, että sen perusteella on vaikea saada suoraa vastausta esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Pienessä aineistossa yksittäisetkin tapahtumat aiheuttavat suuria prosentuaalisia muutoksia. Kirjastojen välisistä eroista huolimatta ei tällä tutkimuksella voida todistaa kokoelmamuutosten vaikutusta aineiston kiertoon, ainakaan yksittäisten hankintojen tai poistojen osalta. Myllyojan kirjaston hyvä aineistokierto sekä tasaisimmat lähellä kirjastolain suositusta olevat hankinta- ja poistolukemat antavat kuitenkin viitteitä siitä, että säännöllinen kokoelmatyö ja aineiston uudistuminen vaikuttavat myös aineiston käyttöön. Yleisesti voi todeta, että historian aineiston uusiutumisen osalta kaikki kirjastot jäävät alle opetusministeriön 8 prosentin suosituksen.

Tutkimusta laajennettiin ottamalla alueen asiakaskunta mukaan tutkimukseen, mutta syvällistä tutkimusta ei asiakkaiden suhteen tehty. Oletuksena oli, että iäkkäämmät ihmiset ovat kiinnostuneempia lainaamaan historian luokan aineistoa, mutta vertailtaessa alueiden aineiston lainausta suhteessa yli 65-vuotiaisiin asukkaisiin ei suoraa yhteyttä ollut. Toteutunut kuntaliitos ei vielä näkynyt kirjastojen toiminnassa, paitsi että vuonna 2012 entiset kunnankirjastot Haukipudas, Kiiminki ja Oulunsalo olivat yleisellä tasolla poistaneet aineistoa selvästi muita tutkittuja kirjastoja enemmän.

Tutkimusta tehdessä heräsi ajatuksia tutkimuksen laajentamisesta ja erilaisista tutkimusvaihtoehdoista. Tämän tutkimuksen puitteissa eivät resurssit kuitenkaan riittäneet laajempiin tutkimuksiin. Nyt tutkittavana olleen historian aineiston osalta voisi kvantitatiivista tutkimusta laajentaa kvalitatiiviseen suuntaan ja selvittää sitä kautta aineiston käyttöä ja tarvetta. Tässä tutkimuksessa ei huomioitu kirjastossa tapahtuvaa aineiston käyttöä, joten sen voisi lisätä kvalitatiivisen tutkimuksen osaksi. Tällaisessa tutkimuksessa voisi tarkkailla myös aineiston sijoittelua sekä henkilökunnan vaikutusta aineiston käyttöön. Tutkimuksessa olisi ollut mielenkiintoista selvittää, minkä ikäistä historian aineisto on verrattuna kirjastojen muuhun aineistoon ja hankitaanko ilmestyvää historian aineistoa suhteellisesti samalla tavalla kuin muuta aineistoa. PallasPro-tietokanta sekä PallasPro-tilasto-ohjelma eivät kuitenkaan mahdollistaneet

järkevää tiedonsaantia ilmestymisvuoden perusteella. Kokoelman iän tutkiminen vaatisi paljon aikaa eikä tulos sittenkään olisi täysin luotettava.

Muita tutkimuskohteita voisivat olla aukioloaikojen vaikutus aineiston käyttöön tai se, miten eri ikäryhmät käyttävät aineistoa. Tätä tutkimusta tarkempi vertaileva tutkimus aineiston käytöstä suhteessa muuhun aineistoon voisi myös antaa mielenkiintoista tietoa historian aineiston käytöstä eri kirjastoissa. Hankintojen ja poistojen mahdollisen korrelaation aineistokiertoon saisi luotettavammin selville isommasta otannasta ja pitemmältä aikaväliltä. Tämän tutkimuksen otanta ja vertailun ajanjakso oli siihen liian pieni. Vertailu aikuisten aineiston ja lastenaineiston välillä eri kirjastoissa voisi myös antaa hyvää tietoa kokoelmatyöhön. Tästä tutkimuksesta jäi pois suurin toimipiste eli keskustan kirjasto. Vaikka siellä sekä kappale- että lainausmäärät ovat täysin erisuuruisia kuin nyt tutkittavana olleissa kirjastoissa, voisi olla mielenkiintoista tarkastella, ovatko tutkitun aineiston prosentuaaliset osuudet samansuuntaisia kuin tässä tutkimuksessa saadut tulokset.

## 7 POHDINTA

Tähän opinnäytetyöhön tarvittavaa tietoa on saatavilla runsaasti. Ongelmaksi muodostuikin lähinnä tiedon määrä sekä oma kokemus alalta. Teoriaosuuden tekstiä kirjoitettaessa täytyi koko ajan muistaa käyttää lähteitä ja varoa kommentoimasta liikaa omilla näkemyksillä. Tutkittava aineisto oli historian kirjallisuutta, ja vaikka varmasti kaikki alalla työskentelevät ovat tietoisia siitä, ettei se ei vanhene samalla tavalla kuin monen muun YKL-luokan aineisto, ei asiaa oikein mihinkään ollut kirjattu ja lähteen etsiminen tuotti paljon työtä.

PallasPro tilasto-ohjelma oli minulle entuudestaan tuttu, joten sen käyttö ei tuottanut teknisiä ongelmia. Ongelmaksi muodostui enemmänkin se, että tähän tutkimukseen tarvittavia tietoja piti kerätä useista eri PallasPron tallenteista. Ainoastaan vuoden 2012 tiedot sai otettua yhdestä tietueesta. Koska tutkimuksessa yritettiin selvittää aikuisten historiankirjallisuuden tietoja, piti PallasPron kanssa olla tarkkana, ettei ota tietoja toimipistetasolla. Aineiston erottelu osastokohtaisesti vaati paljon työtä ja siksi otin koko kokoelmatiedot vain toimipistetasolla. Ensimmäiset tiedot olin saanut jo kesäkuun lopulla, mutta kesän aikana täydensin hakuja useampaan kertaan saadakseni mahdollisimman monipuolista tietoa. Tilasto-ohjelmasta on saatavilla tietoa niin monenlaisena variaationa, että oli haasteellista keskittyä vain tutkimuksen kohteeseen.

Kokonaisuutena opinnäytetyö oli kuitenkin helpompi kuin mitä olin etukäteen ajatellut. Olin kuvitellut teoriaosuuden työn hankalimmaksi vaiheeksi, mutta tosiasiasa varsinainen tutkimus oli sekä työläämpi että huomattavasti enemmän aikaa vievä kuin teoriapohjan etsiminen ja kirjoittaminen. En koe työni tulosta kovin hyväksi, sillä tutkimuksella en mielestäni saanut tilaajalle käytännössä hyödyllistä tietoa nostettua esille. Vaikka tutkimusta laajennettiin alkuperäisestä ideasta, ei tulos ole käytännön työn kannalta kovin merkittävä. Toivottavasti työtä kuitenkin voidaan käyttää keskustelun pohjana tai lähteenä laajemmalle tutkimukselle. Työn aikana mieleeni tuli useitakin vaihtoehtoja mitä ja miten voisi tutkia, mutta katsoin että tässä on kuitenkin päätavoitteena opinnäytetyön valmistuminen. Tavoitteena oli saada työ valmiiksi syksyn aikana, joten laajemmat tutkimukset olisivat siirtäneet työn valmistumisen paljon pitemmälle.

## LÄHTEET

Evans, G. E. 1987. Developing Library and Information Center Collections. Second Edition. Littleton: Libraries Unlimited.

Granö-Suomalainen, V. & Lahtinen, M. 2002. Usein kysytyjä kysymyksiä. Teoksessa V. Granö-Suomalainen & M. Lovio (toim.) Mihin me pyrimme? Miksi arvioida kunnan koulutus- ja kirjastopalveluja? Helsinki: Kuntaliitto, 9 – 22.

Huttunen, T. 2011. Kirjastoaineiston ekologinen jalanjälki : Ympäristönäkökulma aineiston poistamiseen, varastointiin ja muovitukseen. Helsinki: Avain.

Hypén, K. 2006. "...tilata ja järjestää, luetteloida ja varastoida, auttaa lukijoita valitsemaan ja löytämään": kirjastot ja kaunokirjallisuus. Teoksessa K. Hypén (toim.) Fiktiota! Levottomat genret ja kirjaston arki. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 11 – 66.

Juntunen, A. & Saarti, J. 2012. Kirjaston johtaminen, käytännön opas laadukkaaseen kirjastonhoitoon. Helsinki: Avain.

Kaleva.fi. 2009. Kaijonharjun kirjasto kiinni remontin vuoksi. Hakupäivä 30.8.2012. <http://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/kaijonharjun-kirjasto-kiinni-remontin-vuoksi/271122/>

Kangasvieri, A. 2002. Esipuhe. Teoksessa V. Granö-Suomalainen & M. Lovio (toim.) Mihin me pyrimme? Miksi arvioida kunnan koulutus- ja kirjastopalveluja? Helsinki: Kuntaliitto, 3 – 4.

Kirjastolaki. 1998. Kirjastolaki nro 904/1998. Hakupäivä 5.4.2013. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980904>

Kekki, K. 1999. Kirjastosäännöstö. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Kortelainen, T. 2013. Kirjasto ja evaluointi. Pilkkeitä kirjastosta: Oulun yliopiston kirjaston 40-vuotisjuhlaulkaisu. Hakupäivä 23.6.2013. <http://herkules.oulu.fi/isbn9514254007/html/t541.html>

Lowe, s. 2003. Reference analysis of the American Historical Review. Collection building 22 (1), 13 – 20.

Lovio, M. 1999. Teoksessa K. Kekki Kirjastosäännöstö. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 189 – 191.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2010. Yleisten kirjastojen laatusuositus. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:20. Hakupäivä 28.3.2013

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OKM20.pdf?lang=fi>

Oulun kaupunki. 2013a. Oulun kaupungin ikäluokkatilasto kaupunginosittain 1.1.2013 (pdf) Hakupäivä 15.4.2013. [http://www.ouka.fi/c/document\\_library/get\\_file?uuid=a396b925-df77-42a8-9c79-9254626580b2&groupId=50085](http://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=a396b925-df77-42a8-9c79-9254626580b2&groupId=50085)

Oulun kaupunki - Intranet. 2010. Ritaharju ja Myllyoja. Sisäinen lähde. Hakupäivä 14.7.2013. [http://akkuna/Kirjasto/Tietovarastot/Tiedotearkistot/Uutiset/ritaharju\\_myllyoja.htm](http://akkuna/Kirjasto/Tietovarastot/Tiedotearkistot/Uutiset/ritaharju_myllyoja.htm)

Oulun kaupunki. 2013b. Uusi Oulu. Hakupäivä 5.4.2013. <http://www.ouka.fi/oulu/paatoksenteko-ja-hallinto/uusi-oulu>

Oulun kaupunki. 2013c. Kaakkurin kirjasto. Hakupäivä 15.4.2013. <http://www.ouka.fi/oulu/kirjasto/kaakkurin-kirjasto>

OUTI-kirjastot. 2013. Hakupäivä 5.4.2013. <http://www.outikirjastot.fi/yhteystiedot/>

Perälä, A. 1990. Tavaraa on, onks' tietoo? Teoksessa H.Poroila (toim.) Kokoelmakumous! Kirjastopoliittisia puheenvuoroja 8. Helsinki: Kirjastopoliittinen ry., 48 – 49.

Raivio, J. 1990. Tiedon salaajat. Teoksessa H.Poroila (toim.) Kokoelmakumous! Kirjastopoliittisia puheenvuoroja 8. Helsinki: Kirjastopoliittinen ry., 42 – 47.

Sareslahti, A. 1986. Kokoelmatyö yleisissä kirjastoissa. Helsinki: Kirjastopalvelu.

Savolainen, R. 1991. Yleisten kirjastojen arviointi ja mittaaminen: Käytäntöjä ja ongelmia. Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikanlaitoksen tutkimuksia 34. Tampere: Tampereen yliopisto.

Spiller, D. 1986. Book Selection an introduction to principles and practice. 4<sup>th</sup> Edition. London: Clive Bingley.

Wilén, R. & Kortelainen, T. 2007. Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

# LIITTEET

Liite 1. Kirjastojen aineiston kiertonopeus, hankinnat ja poistot vuosina 2011 ja 2012

Aineiston kiertonopeus	Kirjaston koko kirja-aineisto		Kirjaston koko tietokirja-aineisto		Aikuisten osaston ykl 9 kirjat		Aikuisten osaston ykl 92.88 kirjat		Aikuisten osaston ykl 99.1 kirjat		Aikuisten osaston ykl 99.13 kirjat	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012
<b>Haukipudas</b>	3,5	3,5	2,1	2,1	1,7	2,3	2,0	2,3	2,2	2,7	1,9	2,4
<b>Kaakkuri</b>	5,4	5,2	3,9	3,6	3,2	2,8	1,8	1,6	3,9	3,4	4,2	3,6
<b>Kaijonharju</b>	3,6	3,5	2,9	2,9	2,3	2,2	0,9	1,1	3,1	2,8	2,8	2,4
<b>Karjasilta</b>	3,4	3,4	2,4	2,3	2,2	2,3	1,1	1,3	2,9	3,1	2,7	3,0
<b>Kiiminki</b>		2,4		1,3		1,0		1,1		1,1		0,9
<b>Maikkula</b>	4,5	4,6	3,3	3,2	3,0	2,7	3,0	2,1	3,4	3,1	3,6	3,3
<b>Myllyoja</b>	5,4	5,3	4,1	3,9	3,6	3,4	2,3	3,2	4,3	4,0	4,4	3,7
<b>Oulunsalo</b>	2,8	2,7	1,6	1,6	1,2	1,1	0,8	0,7	1,6	1,4	1,3	1,4

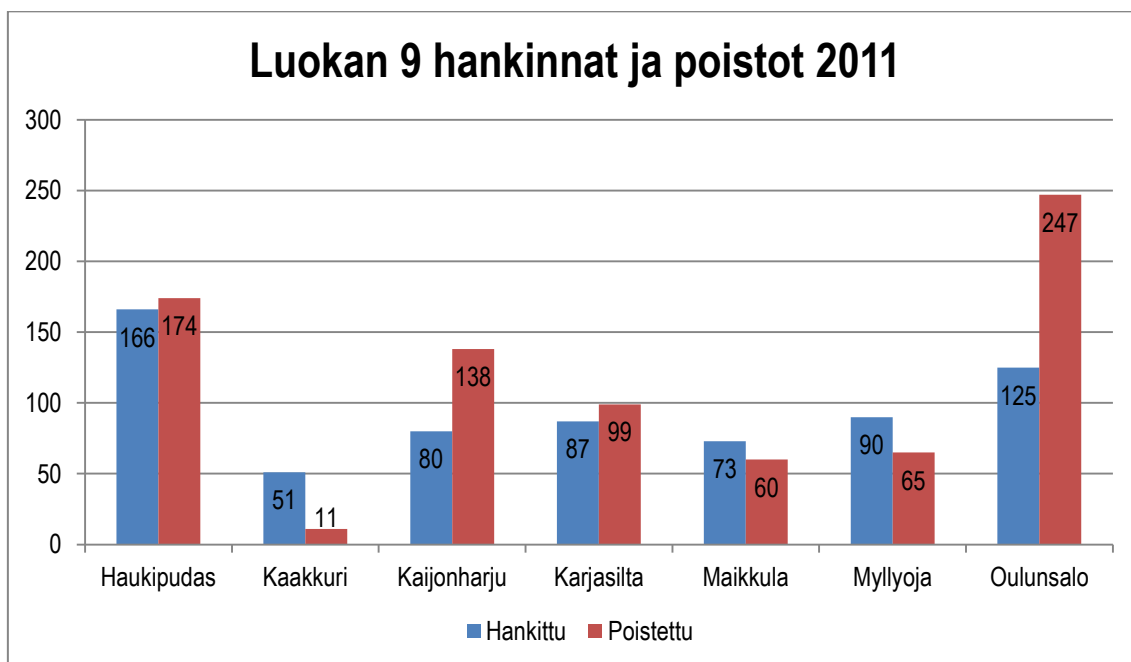
  

Hankinnat	Kirjaston koko kirja-aineisto		Kirjaston koko tietokirja-aineisto		Aikuisten osaston ykl 9 kirjat		Aikuisten osaston ykl 92.88 kirjat		Aikuisten osaston ykl 99.1 kirjat		Aikuisten osaston ykl 99.13 kirjat	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012
<b>Haukipudas</b>	8 %	6 %	6 %	4 %	7 %	1 %	4 %	1 %	7 %	1 %	8 %	2 %
<b>Kaakkuri</b>	10 %	8 %	9 %	8 %	6 %	6 %	0 %	0 %	6 %	4 %	6 %	2 %
<b>Kaijonharju</b>	8 %	5 %	8 %	5 %	6 %	3 %	0 %	3 %	9 %	3 %	9 %	2 %
<b>Karjasilta</b>	6 %	5 %	5 %	4 %	4 %	3 %	0 %	1 %	6 %	4 %	8 %	3 %
<b>Kiiminki</b>		4 %		3 %		3 %		2 %		4 %		3 %
<b>Maikkula</b>	8 %	7 %	7 %	6 %	6 %	5 %	0 %	0 %	8 %	6 %	11 %	5 %
<b>Myllyoja</b>	10 %	9 %	8 %	6 %	6 %	5 %	2 %	4 %	7 %	7 %	8 %	6 %
<b>Oulunsalo</b>	8 %	7 %	6 %	6 %	5 %	4 %	3 %	1 %	6 %	5 %	5 %	4 %

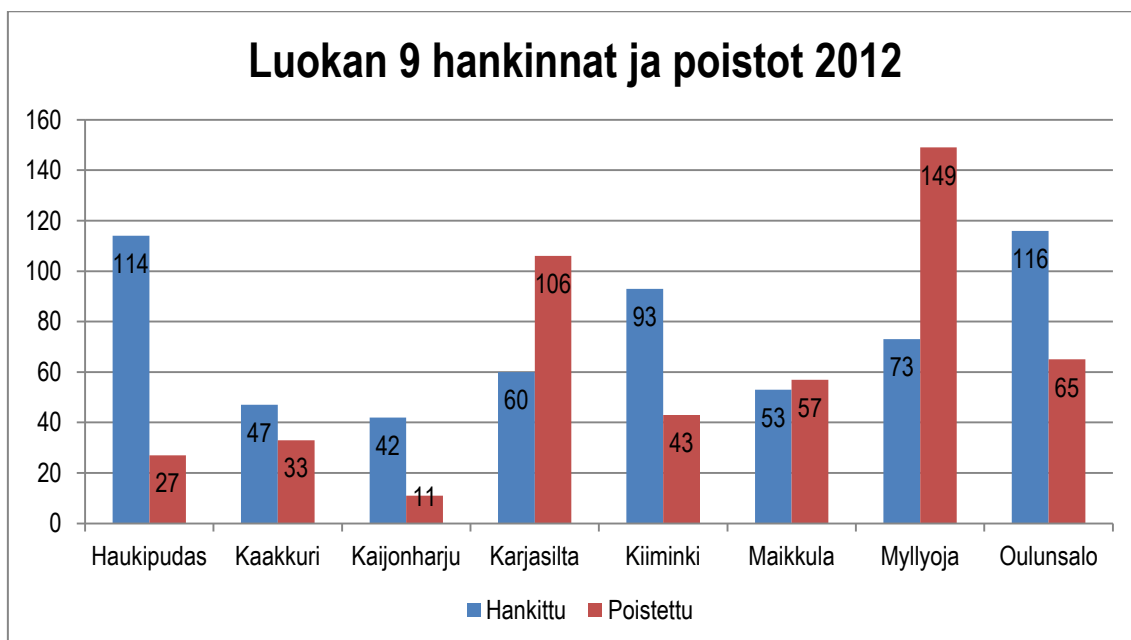
  

Poistot	Kirjaston koko kirja-aineisto		Kirjaston koko tietokirja-aineisto		Aikuisten osaston ykl 9 kirjat		Aikuisten osaston ykl 92.88 kirjat		Aikuisten osaston ykl 99.1 kirjat		Aikuisten osaston ykl 99.13 kirjat	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012	2011	2012
<b>Haukipudas</b>	13 %	16 %	15 %	22 %	7 %	5 %	6 %	1 %	3 %	5 %	3 %	3 %
<b>Kaakkuri</b>	3 %	6 %	1 %	5 %	1 %	4 %	0 %	0 %	2 %	2 %	3 %	4 %
<b>Kaijonharju</b>	8 %	3 %	11 %	3 %	11 %	1 %	3 %	1 %	14 %	1 %	19 %	0 %
<b>Karjasilta</b>	8 %	6 %	11 %	6 %	5 %	6 %	7 %	1 %	7 %	3 %	11 %	3 %
<b>Kiiminki</b>		12 %		22 %		2 %		0 %		2 %		2 %
<b>Maikkula</b>	7 %	7 %	6 %	4 %	5 %	5 %	0 %	0 %	7 %	8 %	5 %	8 %
<b>Myllyoja</b>	11 %	6 %	7 %	4 %	4 %	11 %	0 %	0 %	5 %	15 %	6 %	12 %
<b>Oulunsalo</b>	8 %	11 %	7 %	14 %	9 %	2 %	4 %	0 %	10 %	3 %	11 %	5 %

Liite 2. Yleisen historian luokan 9 kappalemääräiset hankinnat ja poistot vuosina 2011 ja 2012



Yleisen historian aikuisten osaston kirjojen hankintojen ja poistojen kappalemäärät kirjastoittain vuonna 2011



Yleisen historian aikuisten osaston kirjojen hankintojen ja poistojen kappalemäärät kirjastoittain vuonna 2012